

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Dana Lipenská

**Postupimská dohoda ve znovusjednoceném
Německu**

Bakalářská práce

Praha 2014

Autor práce: **Dana Lipenská**

Vedoucí práce: **PhDr. Petr Šafařík**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

LIPENSKÁ, Dana. *Postupimská dohoda ve znovusjednoceném Německu*. Praha, 2014. 43 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Petr Šafařík.

Abstrakt

Předkládaná práce se věnuje dokumentu, který po druhé světové válce určil podobu střední Evropy. Práce je členěna na dvě hlavní části. První se zabývá právní podstatou Postupimské dohody, především tím, zda ji lze považovat za platnou, pro Německo závaznou, mezinárodní smlouvu. Věnuje se také důležitým právním událostem, které ve Spolkové republice v souvislosti se sjednocením a v návaznosti na dohodu, proběhly.

Druhá část se zabývá vlivem tohoto dokumentu na formování vztahů mezi Německem a Československem, respektive Českou republikou.

V souvislosti s Československem je nejdůležitější článek XIII, kterým se rozhodlo o spořádaném odsunu obyvatel německé národnosti, a na něj navázané konfiskační dekrety. Němci z Československa v Německu založili Sudetoněmecké krajanské sdružení, které právě v době po sjednocení začalo vůči Československu vyvíjet aktivitu, která byla důležitým prvkem i při formování oficiálních vztahů. Jsou uvedeny různé právní posudky, politické dokumenty i mezinárodní smlouvy, které spolu zmíněné státy uzavřely.

Abstract

The thesis deals with the document that determined the form of Central Europe after the Second World War. The thesis is divided into two main parts. The first one is about the legal nature of the Potsdam Agreement, particularly if it can be considered as a valid international treaty, effectual for Germany. It is also given important legal events

that in the Federal Republic in connection with the unification and agreement took place.

The second part deals with the influence of the document on the relations between Germany and Czechoslovakia, later only the Czech Republic.

Regarding Czechoslovakia the most important article is the article XIII, where it was decided to transfer German inhabitants orderly. Germans from Czechoslovakia established a Sudeten German expatriate association in Germany which just in time after the unification of Czechoslovakia began to develop an activity that was an essential element in the formation of official relations. There are different legal opinions, political documents and international treaties which the above mentioned states had concluded.

Klíčová slova

Postupimská dohoda, znovusjednocení Německa, mezinárodní právo, odsun Němců, Sudetoněmecké krajanské sdružení, Česko-německá deklarace

Keywords

Potsdam Agreement, reunification of Germany, international law, displacement of the Germans, Sudetendeutsche Landsmannschaft, Czech-German declaration

Rozsah práce: 87 523 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16. 5. 2014

Dana Lipenská

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkovala vedoucímu své práce PhDr. Petru Šafaříkovi za jeho čas, trpělivost a cenné rady, které mi poskytl.

Obsah

BIBLIOGRAFICKÝ ZÁZNAM.....	4
PROHLÁŠENÍ.....	6
OBSAH.....	1
ÚVOD.....	2
1. POSTUPIMSKÁ DOHODA V PRÁVNÍM POJETÍ.....	5
2. SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO PO ROCE 1990.....	10
2.1 POSUDEK DIETRICHA MURSWIEKA.....	11
2.2 ROZSUDEK SPOLKOVÉHO ÚSTAVNÍHO SOUDU Z 23. DUBNA 1991.....	12
2.3 JEDNÁNÍ O POLSKÝCH HRANICÍCH.....	13
3. VZTAHY S ČESKOSLOVENSKEM	16
3.1 POSTUPIMSKÁ DOHODA A JEJÍ ODRAZ V DEKRETECH PREZIDENTA REPUBLIKY	16
3.2 SUDETONĚMECKÉHO KRAJANSKÉHO SDRUŽENÍ.....	18
3.2.1 <i>Historie</i>	18
3.2.2 <i>Alfred de Zayas – Nemesis at Potsdam</i>	20
3.2.3 <i>ŠKS na počátku 90. let</i>	21
3.2.4 <i>Právní posudek Felixe Ermacory</i>	23
3.3 ČESKO-NĚMECKÉ SMLOUVA O DOBRÉM SOUSEDSTVÍ A PŘÁTELSKÉ SPOLUPRÁCI.....	25
4. SITUACE PO ROCE 1992.....	28
4.1. POLITICKÁ DISKUZE.....	28
4.2 ROZSUDEK ÚSTAVNÍHO SOUDU Z 8. BŘEZNA 1995.....	29
4.3 PRÁVNÍ POSUDEK CHRISTIANA TOMUSCHATA.....	32
4.4 ČESKO – NĚMECKÁ DEKLARACE.....	34
ZÁVĚR.....	36
SUMMARY.....	38
BIBLIOGRAFIE.....	39

Úvod

Jeden z důležitých základů fungování poválečného Německa a uspořádání poměrů nejen v poražené zemi, ale i ve střední Evropě, položila třístranná konference, která se konala od července do srpna roku 1945 v Postupimi. Na jejím závěru, dne 2. srpna, byla vypracována a podepsána zpráva, kde byly uvedeny závěry, jenž určily další postup v otázce Německa. Tato zpráva je dnes obecně nazývána jako Postupimská dohoda, a proto i já používám ve své práci toto označení.

Postupimská dohoda byla už od svého vzniku v centru zájmů právních teoretiků, jejichž hlavním záměrem bylo posoudit, zda je možné tento dokument považovat za mezinárodně závaznou právní smlouvu či nikoliv, případně jaké závazky z ní vyplývají pro Německo. Sama německá země se ocitla v nelehké situaci, když došlo k jejímu rozdělení a vzniku dvou odlišných režimů a právních systémů.

Toto téma jsem si vybrala z důvodu svého dlouhodobého zájmu o problematiku sudetských Němců, která je s Postupimskou dohodou přímo spjata. Domnívám se, že moje práce je přínosná v tom, že se nevěnuji přímo odsunu, na jehož konto bylo již napsáno mnoho publikací, ani nezkoumám morální hledisko, ale spíše se zajímám o dopady tohoto problému v době, kdy již bylo možno se k němu po dlouhých letech nesvobody opět volně vyjadřovat, a to hlavně v právní rovině.

Pro svoji práci jsem si stanovila dva cíle. Zaprvé, popsat právní diskuzi, která se vedla po vzniku Postupimské dohody v mezinárodně právním diskurzu a také, jak se existence Postupimské dohody projevila po roce 1989 ve znovusjednoceném Německu.

Jako druhý klíčový bod jsem si zvolila roli Postupimské dohody ve formování vztahů mezi Německem a Československem, později Českou republikou. Vycházím z předpokladu, že pro česko-německé vztahy je nejdůležitější článek XIII Dohody, kterým se rozhodlo o transferu německého obyvatelstva. Časově je moje práce orientovaná mezi roky 1989 až 1997, kdy byla podepsána česko-německá deklarace, s přesahy do minulosti, které jsou nutné například při popisu právní diskuze v poválečném období.

Ve své práci se snažím postupovat komparativní metodou, kdy srovnávám postoj německé a české právní teorie a také politických reprezentantů k tomuto složitému problému.

Při tvorbě práce jsem se snažila čerpat informace z rozličných knižních publikací. Velmi zajímavou pro mě byla kniha polského právníka a také politika

Alfonse Klafkowského, *The Potsdam Agreement*.¹ Ačkoliv by, vzhledem k jeho politické angažovanosti, mohly nastat pochyby o jeho objektivnosti, myslím, že zmíněná publikace je prostá významnějších politických souvislostí. Klafkowski vychází z mnoha zahraničních prací, například z publikací Institutu mezinárodního práva. Odkaz na jeho práci je poté možno nalézt i jinde. Odkazuje na něj například Jochen Frowein ve své odborné stati pro *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*.²

Často jsem také pracovala s jednotlivými právními posudky, či dokumenty. Ať to bylo dobrozdání Felixe Ermacora,³ či vypracování odpovědi na zadání Spolkového sněmu Christiana Tomuschata.⁴ Využívala jsem také smlouvy a rozsudky. Kvalitní zdroj mezinárodních smluv je publikace Vladimíra Outraty,⁵ české právní dokumenty jsou dostupné buď na internetových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky www.psp.cz nebo na portálu Ministerstva vnitra www.portal.gov.cz.

Z českých právních autorů jsem využívala učebnice mezinárodního práva, například od člena Komise pro mezinárodní právo Pavla Šturmy a jeho kolegy Čestmíra Čepelky.⁶ Ráda bych také vyzdvihla Václava Kurala, který byl editorem dvou studií o sudetoněmecké otázce.⁷ Jeho dvě stati o Sudetoněmeckém krajanském sdružení v těchto publikacích, mi umožnily pochopit strukturu a vliv sdružení na německou politickou scénu.

Při rešerši literatury jsem se setkala také s literaturou, kterou jsem při své práci použít nemohla. Většinou šlo o českou literaturu z 50. let, například kniha Rudolfa Bystrického, *Mírová smlouva s Německem z hlediska mezinárodního práva: referát z*

1 Alfons Klafkowski, *The Potsdam Agreement* (Warszawa: Państw. Wydaw. Naukowe, 1963) 340 s.

2 Jochen A. Frowein, „Potsdam Conference (1945)“, in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. (Oxford Public International Law: 2013) Dostupné online <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL> (staženo 31. března 2014).

3 Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche*. (München: Langen Müller, 1992). 284 s.

4 Christian Tomuschat, *Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Zur Frage des Bestehens von Rechtsansprüchen nach Völkerrecht und deutschem Recht*. (Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: 1996) Dostupné online http://www.zaoerv.de/56_1996/56_1996_1_2_a_1_69.pdf (ověřeno 15. 5. 2014).

5 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*. 2. vyd. (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963). 564 s.

6 Čestmír Čepelka a Pavel Šturma, *Mezinárodní právo veřejné. 1. vyd.* (Praha: Eurolex Bohemia, 2003). 761 s.

7 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* ed Václav Kural (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 7-26.

Václav Kural, „Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945 – 1989“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), s. 23-53.

diskuse fakulty mezinárodních vztahů Karlovy university k německé otázce.⁸ Kniha bohužel nebyla vědeckým pojednáním, ale spíše soubor obvinění směřující vůči Spojeným státům a Velké Británii. Státy byly obviňovány z porušování Postupimských ujednání, porušování mezinárodního práva a neochoty uzavřít mírovou smlouvu s Německem.

Práce je členěna do čtyř kapitol a několika podkapitol. První část je právní analýzou Postupimské dohody. Je zde uvedeno mnoho názorů zahraničních i českých expertů na mezinárodní právo. Zachycuje názory z různých časových období, je tedy dobře vidět, jak se názory postupně měnily a vyvíjely, také s ohledem na mezinárodní situaci.

Druhá kapitola se týká situace ve Spolkové republice po sjednocení. Kapitola začíná krátkým přiblížením historie, které je nutné především s ohledem na to, jak se měnila práva Spojenců vyplývající z Postupimské dohody a jak zasahovaly do právního vývoje Německa v 90. letech. Odraz dohody se objevil především v rozsudku Spolkového ústavního soudu z roku 1991, který je v této kapitole uveden, a také polsko-německá hranice byla ustanovena v Postupimi.

Další část mé práce pojednává o vztazích Spolkové republiky s Československem. Také zde je nejprve popsán historický kontext, tentokrát ve spojení s dekrety prezidenta republiky. Následuje část o Sudetoněmeckém krajanském sdružení, zde uvádím pojednání o knize amerického autora Alfreda de Zayase a také právní posudek Felixe Ermacory.

Poslední kapitola je věnována situaci po roce 1992, kdy Postupimská dohoda stále rezonovala v česko-německých vztazích. Nejprve jsou uvedeny politické diskuze, poté důležitý rozsudek českého Ústavního soudu, právní dobrodání Christiana Tomuschata a nakonec průběh jednání o česko-německé deklaraci.

V práci používám pro Němce odsunuté z českého území pojem „sudetští Němci“. Jde o označení nepřesné, neboť oblast označená Sudety původně zahrnovala jen ohraničené území. Později se ovšem nejen v českém podvědomí, ale i v historiografii tento pojem začal používat pro veškeré bývalé německé obyvatelstvo Československa, a proto i já ho v textu používám v tomto významu.

8 Rudolf Bystrický, *Mírová smlouva s Německem z hlediska mezinárodního práva: referát z diskuse fakulty mezinárodních vztahů Karlovy university k německé otázce. 1. autoris. vyd.* (Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1954). 102 s.

1. Postupimská dohoda v právním pojetí

V době skončení 2. světové války byl systém mezinárodního práva odlišný od jeho dnešního fungování. Mnoho zásad a pravidel se vytvořilo až se vznikem Organizace spojených národů a jejích navazujících orgánů, především Komise pro mezinárodní právo. K zásadním pracím Komise patří návrh Vídeňské úmluvy o smluvním právu, která vstoupila v platnost v roce 1980 a do dnešního dne (květen 2014) ji podepsalo 114 států.⁹ „...v současnosti je přijímána i ze strany států, jež z formálně právního hlediska stojí mimo tuto úmluvu. Jimi je totiž přijímán jen její obsah, nikoliv tedy daná smluvní forma...“¹⁰ Ve Vídeňské úmluvě jsou zachyceny nejen zásady smluvního práva, ale i postupy, jak se mezinárodní smlouvy uzavírají, ruší či mění. Veškeré mezinárodní smlouvy se také po vstupu v platnost zasílají sekretariátu OSN.

V době podepsání Postupimské dohody ale tato úmluva ještě neexistovala. Proto je nutné Postupimskou dohodu hodnotit ve vztahu k mezinárodnímu právu obyčejovému, které v té době ještě převládalo. K poznání, zda a v jakém rozsahu je Postupimská dohoda platná a právně závazná, je nutné zodpovědět dvě hlavní otázky. První zní: Je Postupimská dohoda vůbec mezinárodní smlouvou, která může stát právně vázat? Druhá se vztahuje k Německu: Je možné touto smlouvou stanovit Německu povinnosti, ačkoliv není stranou smlouvy? Trochu stranou těchto dvou otázek stojí problém odsunu německé menšiny, důležitá otázka především pro Československo a Polsko. Někteří autoři Postupimskou dohodu berou jako celek, někteří se zabývají jednotlivými pasážemi dohody. Velice důležité je sledovat, v kterém roce byly jednotlivé studie napsány, protože vnímání Postupimské dohody se měnilo s tím, jak se vyvíjely vztahy mezi signatáři této dohody.

Jednou z prvních rozsáhlejších studií na toto téma vypracoval Institut mezinárodního práva (Institut de Droit International) na základě dotazu z května roku 1950.¹¹ Otázka se týkala právní povahy Postupimské dohody, zvláště v souvislosti s článkem XIII, který je spojen s transferem německého obyvatelstva. Na tuto otázku odpovědělo devět právníků reprezentující rozdílné mezinárodněprávní doktríny.

⁹ https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=TREATY&mtdsg_no=XXIII~1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=en (ověřeno 11. 5. 2014).

¹⁰ Čestmír Čepelka, Pavel Šturma a Veronika Bílková, *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva: kodifikace mezinárodního práva, právo mezinárodních smluv, právo mezinárodní odpovědnosti* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008), 11.

¹¹ Institut mezinárodního práva je nezávislá instituce založena v roce 1873. Důvodem jejího vzniku byla snaha jedenácti expertů na mezinárodní právo rozvíjet tento obor bez politického ovlivňování. Členy mohou být pouze všeobecně uznávaní právní odborníci. Za snahu o rozvoj mezinárodní arbitráže a mírového řešení sporů byla institutu v roce 1904 udělena Nobelova cena míru.

Nejdůležitější závěr každého z nich shrnul ve své knize polský expert na mezinárodní právo a politik Alfons Klafkowski:¹² 1) „Právní význam Postupimské dohody nemůže být předmětem diskuze a nelze ho interpretovat bez dalších souvislostí. Cílem kapitoly XIII bylo chránit skupiny nenáviděné za válečná zvěrstva. Postupimská dohoda je aktem mezinárodního práva.“¹³ 2) „Tato otázka nemůže být zodpovězena. Je třeba zdůraznit, že Institut by se neměl zapojovat do právního hodnocení politických událostí.“¹⁴ 3) „Dohodou se nezabývá, nedává jasnou odpověď.“¹⁵ 4) „Právní význam dohody je uznávaný, ale zároveň je nutné se vyvarovat posouzení týkající se provádění této dohody.“¹⁶ 5) „Postupimská dohoda byla výsledkem „politiky menšího zla“. Právní význam je nesporný.“¹⁷ 6) „Právní obsah Postupimské dohody je nezpochybnitelný. V souladu se záměry stran kapitola XIII má „prozatímní charakter“. Je to spíše problém politický, na který ještě nebylo nalezeno právní řešení.“¹⁸ 7) „Přesun obyvatelstva je právním institutem, proto odpověď na otázku právního obsahu Postupimské dohody je nadbytečná.“¹⁹ 8) „Postupimské dohoda je bezpochyby aktem mezinárodního práva. Její ujednání, inspirovaná politickými cíli, ale nemůžou být považována za legální z pohledu mezinárodního práva.“²⁰ 9) „Postupimská dohoda je právním aktem, výjimečný, ale nezbytným. Právní význam dohody byl pozitivně potvrzen všemi státy – signatáři dohody v Dumbarton Oaks, Charty OSN a Všeobecné deklarace lidských práv.“²¹

Z uvedených závěrů je patrné, že v roce 1950 převažoval názor, že Postupimské dohoda má mezinárodněprávní význam. Již se zde ale také objevují náznaky hodnocení, které poté budou v dalších letech výraznější, že Postupimské dohoda byla především aktem politickým. Tento názor zastávají například čeští mezinárodněprávní teoretici Čestmír Čepelka a Pavel Šturma, kteří dohodu označují jako „ujednání, která nejsou mezinárodní smlouvou – tzv. Džentlemanské dohody (gentlemen’s agreement)“. Podle nich se jedná především o závazek morální, uznávají však, že pokud v konkrétním případě státníci jednají na oficiální úrovni, je možné uvažovat i o právní relevanci.²²

12 Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement* (Warszawa: Państw. Wydaw. Naukowe, 1963), 64.

13 Baron F. M. Van Asbeck in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreementt*, 65.

14 Max Huber in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

15 Herbert Kraus in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

16 Henri Rolin in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

17 Georges Scelle in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

18 Walter Schaetzel in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement* 65.

19 Spiropoulos in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

20 Fernand de Visscher in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

21 Bohdan Winiarski in Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 65.

22 Čestmír Čepelka a Pavel Šturma, *Mezinárodní právo veřejné*, 1. vyd. (Praha: Eurolex Bohemia, 2003), 151.

Podobný názor má i český odborník na mezinárodní právo, místopředseda České sekce Asociace mezinárodního dvora a soudce Evropského soudního dvora Jiří Malenovský. Ten Postupimskou dohodu zahrnuje do kategorie „čistě politická ujednání“, které ztělesňují vůli státu převzít určité závazky. Varuje ale, že tyto ujednání většinou nemívají velkou stabilitu, pokud je činí pouze vládnoucí strana státu.²³ „Proto obecně větší naději na delší efektivní existenci mají (...) ujednání mnohostranná, kde zpochybňující politickou vůli v jednom signatářském státě usměrňuje a neutralizuje nezměněná politická vůle k plnění ujednání v jiných signatářských státech... V takových případech bývají čistě politická ujednání respektována v praxi v míře srovnatelné s uplatňováním řádných mezinárodních smluv.“²⁴

Zajímavý pohled na věc má sám Alfons Klafkowski, z jehož knihy bylo citováno výše. Jeho publikace vyšla poprvé v roce 1960. Postupimskou dohodu se snaží vykládat ve světle tehdejšího vývoje mezinárodního práva, tedy hlavně v duchu publikovaných výstupů Komise pro mezinárodní právo OSN. Srovnává například, zda proces vzniku Postupimské dohody odpovídá vytváření mezinárodních smluv tak, jak ho popisuje komise. Postupimskou dohodu nehodnotí jako samostatný dokument, ale v kontextu s dokumenty, které byly vytvořeny v průběhu jaltské konference. Podle něj Postupimská dohoda byla pouze upřesněním cílů, které se dohodly na Krymu. A ani ona neměla být konečným dokumentem, ale jen provizoriem, než se připraví mírová smlouva s Německem. Za pravdu mu dává i dokument sám, kde se v článku II. uvádí: „Rady bude použito pro přípravu mírového uspořádání s Německem, které bude uloženo německé vládě, až bude utvořená vláda k tomu způsobilá.“²⁵ Klafkowski se domníval, že mírová smlouva nakonec bude muset vzniknout, aby bylo právně dokončeno mírové uspořádání po válce. Zdůvodňoval to postojem západoněmeckých představitelů: „Představitelé Spolkové republiky Německo argumentují, že Postupimská dohoda je jen vyjádření zahraniční politiky účastnických států.“²⁶ Mírová smlouva však nakonec uzavřena nikdy nebyla.

K tomu se vyjádřily i Čepelka a Šturma ve své publikaci o rozvoji mezinárodního práva.²⁷ „Mírová smlouva je dávnou právní kategorií. Uplatňovala se po

23 Jiří Malenovský, *Mezinárodní právo veřejné: obecná část. 3. opr. a dopl. vyd.* (Brno: Masarykova univerzita, 2002), 144.

24 *Ibid.*, 144.

25 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. 2. vyd.*, 104.

26 Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement*, 161.

27 Čestmír Čepelka, Pavel Šturma a Veronika Bílková, *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva: kodifikace mezinárodního práva, právo mezinárodních smluv, právo mezinárodní odpovědnosti*.

celá staletí, po celou dobu nenormované volnosti uchylování se k ozbrojené síle, kdy písemně zakotvila mocenský výsledek dosažený na válečném poli. (...) Avšak tomu bylo tak jen tehdy, kdy důvody vojenské či vnější mezinárodně politické nedovolovaly úplnou debellaci nepřátelské protistrany a následnou anexi, k níž pak přistoupila strana vítězná či k anektování části území poraženého státu.²⁸ Je tedy otázkou, zda k debellaci Německa Spojenci došlo, čímž by poté mírová smlouva nemusela být uzavřena, neboť veškeré akty Spojenců by zároveň byly jednáním Německa. Tedy Německo by se mohlo považovat za účastníka Postupimského komuniké.

V Prohlášení o porážce Německa a o převzetí svrchované moci vůči Německu vládami Svazu sovětských socialistických republik, Spojeného království a Spojených států amerických a prozatímní vládou Francouzské republiky je uvedeno: „V Německu není ústřední vláda nebo moc, která by byla schopna převzít odpovědnost za zachování pořádku, za správu země a za splnění požadavků vítězných mocností (...) vlády (...) přejímají tímto nejvyšší moc v Německu, čítajíc v to veškerou moc, která náležela německé vládě, německému vrchnímu velení a jakékoli vládě nebo orgánu státnímu, městskému nebo místnímu. Převzetí této moci a těchto práv pro uvedené cíle není anexí Německa.“²⁹ Podle německého experta, autora mnoha publikací o mezinárodním právu, Ignaze Seidl-Hohenvelderna, Německo podepsáním tohoto prohlášení přišlo o jeden ze tří elementů státu, a to suverénní státní moc. Stejně tak ovšem namítá, že Spojenci výslovně odmítají anexi a deklarují záměr zachovat mezinárodněprávní subjektivitu Německa.³⁰

Podobný názor zastává i Katerina Weilert, členka Evangelického výzkumného institutu a expertka na ústavní a správní právo. Souhlasí, že po bezpodmínečné kapitulaci Německo nebylo plnohodnotný suverénní stát, protože neměl nejvyšší nezávislý výkonný orgán, kterému by podléhalo řízení domácí a zahraniční politiky. Nezastává názor, že došlo k debellaci, neboť zdůrazňuje, že chybí úmysl Spojenců Německo anektovat. Mluví tak o speciálním režimu *sui generis*.³¹

Postupimskou dohodou se zabýval i respektovaný profesor Jochen Frowein, který Postupimskou dohodu rozebral ve svém příspěvku pro Max Planck Encyclopedia

28 Čestmír Čepelka, Pavel Šturma a Veronika Bílková, *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva:*

kodifikace mezinárodního práva, právo mezinárodních smluv, právo mezinárodní odpovědnosti, 72.

29 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*. 2. vyd., 123.

30 Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: ASPI, 2006), 140.

31 Katarina Weilert, „Germany, Legal Status after World War II“, in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. (Oxford Public International Law: 2013), <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL> (staženo 31. března 2014).

of Public International Law.³² Z jeho pohledu dohoda není mezinárodní smlouvou ve formálním slova smyslu, protože se jí nedostalo formalit, které Spojené státy či Velká Británie požadují pro „oficiální“ mezinárodní dokumenty. To, že se jí ovšem těchto právních náležitostí nedostalo, nemůže zakládat její neplatnost jako mezinárodní smlouvy. Tuto tezi zastává i Mezinárodní soudní dvůr. Pro její právní závaznost poté svědčí i další mezinárodní vývoj, který ukázal, že státy se cítí být tímto dokumentem vázání. „Rozhodnutí Spojenců v Postupimi byla zaznamenána mnohem méně formálně než většina mezinárodních smluv. Objevila se pouze ve formě zprávy a protokolu. Právní základ rozhodnutí byl pochybný, především v části o prozatímním uzemním vypořádáním a rozhodnutí o transferu obyvatelstva. Nicméně, politické a právní následky byly dalekosáhlé. Jak se někdy v historii stává, vůle vítězů, vyjádřená spíše pochybným způsobem, výrazně předurčila poválečný vývoj a mezinárodní vztahy. Fakt, že pouze tři roky po Postupimi se válečná koalice rozbila a konečného uspořádání s Německem bylo dosaženo až v roce 1990, přidává Postupimské dohodě na důležitosti.“³³

32 Jochen A. Frowein, „Potsdam Conference (1945)“, in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. (Oxford Public International Law: 2013), <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL> (staženo 31. března 2014).

33 Ibid.

2. Spolková republika Německo po roce 1990

Rok 1989 byl pro střední a východní Evropu plný změn. Postupně skončily socialistické režimy ve všech státech bývalého východního bloku. Na podzim roku 1989 padla berlínská zeď a pár dní poté rezignovalo komunistické vedení Německé demokratické republiky. Hlavní postavou změn v následujících letech se stal Helmut Kohl, od roku 1982 kancléř Spolkové republiky. Na konci listopadu 1989 Kohl představil svůj desetibodový plán, jak by nyní měly pokračovat vztahy mezi oběma německými státy. Od propojení železnic, přes zavedení tržního hospodářství až ke sjednocení – vítězství státní jednoty Německa.³⁴ Časový plán a přesnou podobu ale nechal otevřenou, protože byl stále vázán Generální smlouvou. „Francouzi a Britové se cítili dotčení tím, že Kohl nekonzultoval před zveřejněním plánu ani jednoho ze spojenců v NATO, a znovu připoměli práva vítězných velmocí z druhé světové války, které ještě s ohledem na celé Německo přetrvávala.“³⁵

Oba německé státy byly také členy vojenských uskupení, SRN NATO a NDR Varšavské smlouvy. V únoru 1990 se konalo společné zasedání těchto vojenských uskupení, která skončilo dohodou o uspořádání tzv. „konference dva plus čtyři“ mezi oběma německými státy a čtyřmi vítěznými mocnostmi, na kterých bude rozhodnuto o konečné podobě sjednoceného Německa.³⁶

V březnu 1990 se v NDR konaly první demokratické volby, které vyhrála CDU s více jak čtyřiceti procenty hlasy. „Volební výsledky byly hodnoceny shodně v tom smyslu, že většina obyvatelstva hlasovala pro rychlé připojení ke Spolkové republice a pro zavedení německé marky.“³⁷ Jednání s novou vládou byla okamžitě zahájena. V květnu byla podepsána smlouva o vytvoření měnové, hospodářské a sociální unie, která vstoupila v platnost 1. července. Ještě téhož měsíce začala jednání o definitivním a úplném sjednocení. Německo-německá smlouva o sjednocení byla podepsána 31. srpna 1990 a měla vstoupit v platnost v říjnu.

Mezitím dále pokračovaly rozhovory zástupců obou německých států a čtyř mocností, ačkoliv francouzský prezident Mitterrand i britská premiérka Thatcher byli nejdříve proti sjednocení, nakonec došlo k dohodě. 12. září byla v Moskvě podepsána

34 Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000), 393.

35 Dagmar Moravcová, Jan Kreidl a Běla Plechanovová, *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-1999.*, 13.

36 Helmut M Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999), 461.

37 *Ibid.*, 462.

smlouva o úpravě německého sjednocení podle zásad mezinárodního práva. Jedním z nejdůležitějších bodů byla klauzule, podle které „až bude sjednocení dovršeno, budou tím zcela zrušena práva i odpovědnost čtyř mocností. Tím získává sjednocené Německo v okamžiku svého sjednocení plnou a neomezenou svrchovanost.“³⁸ Německo se dále zavázalo vzdát atomových, biologických a chemických zbraní, byla deklarována neporušitelnost hranice s Polskem, dokud bude na území NDR sovětská armáda nebudou tam rozmístěny jednotky NATO a další.³⁹

Dne 3. října 1990 se oba státy spojily v jeden, v Německou spolkovou republiku.

2.1 Posudek Dietricha Murswieka

I po skončení jednání a podepsání smlouvy o konečném uspořádání, kterým definitivně končila jakákoliv práva a odpovědnost Spojenců a Francie za konečné uspořádání Německa, byla pro německé právní experty Postupimská dohoda zajímavé téma. Především proto, že se stále prolínala s fungováním německého práva v prvních letech znovusjednocení, a také z důvodu její rezonance v mezinárodních vztazích se sousedními státy Polskem a Československem.

Téma zpracoval například profesor ústavního a správního práva Univerzity Freiburg, Dietrich Murswiek se svými kolegy v publikaci věnující se sjednocení Německa.⁴⁰ Kapitulu věnující se usnesení z Postupimi rozdělil na tři části, první se věnuje právní závaznosti dohody, druhá vlivu dohody na uspořádání vnitřních poměrů Německa a nakonec sporům o definicích Postupimské dohody.

Murswiek nejprve uvažuje, zda je dohoda závazná pro Německo. Při formulování svých závěrů nezapírá shodu názorů s jiným německým právním teoretikem, Fritzem Faustem, který se Postupimské dohodě ve svých pracech také hojně věnoval.⁴¹ Stejně jako on, Murswiek dochází k závěru, že pro Německo dohoda závazná být nemůže, protože země není jejím účastníkem. Zastává podobný názor jako Seidl-Hohenveldern, že Spojenci sice v prohlášení o kapitulaci převzali státní moc, ale Německo tím svoji mezinárodněprávní subjektivitu neztratilo, proto nemůže být Postupimská dohoda považována za smlouvu podepsanou Německem v zastoupení

38 Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl - chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997), 300.

39 Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000*, 434.

40 Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschlands: Aspekte innen-, aussen- und wirtschaftspolitischer Beziehungen und Bindungen* (Berlin: Gebr. Mann, 1992).

41 Fritz Faust, *Das Potsdamer Abkommen und seine Völkerrechtliche Bedeutung* (Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1964).

Spojenců.⁴² „Proto Postupimská dohoda jako *res interior alios acta* nemůže zakládat právní závaznost pro Německo.“⁴³

Sporná je podle něj otázka, zda je Postupimská dohoda mezinárodní smlouva či jen právně nezávazná dohoda nebo něco mezi tím. Signatáři vždy vycházeli z její závaznosti. Což je pro něj sporné, vzhledem k tomu, že listinu ani nepojmenovali smlouva, ale pouze „Zpráva o třístranné konferenci v Berlíně“ a také proto, že smlouva neprošla ratifikačním procesem jednotlivých států. Používá tedy podobné argumenty jako Frowein. Pro Froweina ale „absence formalit“ nemůže zakládat neplatnost. Tento názor Murswiek nezastává.

Další zvláštní věcí je pro něj, jak nahlížet na Francii. Země nebyla účastníkem konference ani signatářem smlouvy, ale se smlouvou souhlasila. V každém případě ale podle Murswieka nemůže mít vliv na uspořádání Německa.

Na konci ovšem uznává, že potom, kdy skončilo rozdělení Německa, už nejsou tyto úvahy relevantní, neboť se smlouvou o konečném uspořádání ztrácí svou platnost.⁴⁴

2.2 Rozsudek Spolkového ústavního soudu z 23. dubna 1991

Problém, který vyvstal ze smluv o konečném uspořádání, se týkal majetkových restitucí německého obyvatelstva v sovětské okupační zóně. V Postupimské dohodě byly v článku IV řešeny německé reparace, kde je řečeno: „Reparační nároky SSSR budou kryty odvozem ze sovětského okupačního pásma v Německu.“⁴⁵ V souvislosti s podpisem smlouvy 2+4 němečtí ministři zahraničních věcí informovali vlády SSSR, Velké Británie, Francie a Spojených států, že součástí smlouvy o sjednocení je i společné prohlášení vlád Spolkové republiky a Německé demokratické republiky, „že již nelze zvrátit vyvlastnění provedená v letech 1945 až 1949 na základě práva, resp. svrchovanosti okupační moci a vlády Sovětského svazu.“⁴⁶ Proti tomuto prohlášení byla podána ústavní stížnost, kterou soud projednával v roce 1991. Podle ní je toto prohlášení v rozporu s ustanovením Základního zákona (Ústava) SRN o ochraně vlastnictví a tudíž protiústavní. Závazný právní názor vyjudikoval Spolkový ústavní soud ve svém rozhodnutí uveřejněném ve Sbírce rozhodnutí Ústavního soudu pod číslem 8/1991.

42 Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschlands*, 48.

43 Ibid., 48.

44 Ibid., 49.

45 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*. 2. vyd., 109.

46 Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“, *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva* 135, č. 1 (leden 1996): 32-46.

V rozsudku z 23. dubna 1991 soud dospěl k těmto závěrům: „Ústava nevyžaduje, aby k nápravě vyvlastňovacích opatření cizí státní moci, která se Ústavou vázanému zákonodárci jeví jako nepřijatelná, byly vyvlastněné předměty vráceny a z hlediska Ústavy nelze namítat, že se vyvlastňovací opatření cizího státu, včetně konfiskací bez náhrady, pokládají v zásadě za účinná, pokud se týkají majetku na území cizího státu.“⁴⁷ Vláda SRN také poukazovala na to, že nezvratnost vyvlastnění z let 1945 až 1949 byla jednou z podmínek souhlasu Sovětského svazu s německým sjednocením (podle výpovědi ministra zahraničí Klause Kinkela).⁴⁸

„Spolkový ústavní soud – ačkoliv stížnosti směřovaly pouze proti vyvlastňovacím opatřením na území bývalé sovětské okupační zóny resp. bývalé NDR – se neomezil na tyto případy, ale problém zevšeobecnil a ve svém obsáhlém rozsudku se vyslovil obecně k vyvlastňovacím opatřením cizího státu. Nejde tudíž o rozsudek týkající se nějakého specifického případu, nýbrž o rozsudek aplikovatelný všeobecně na vyvlastňovací opatření cizího státu vůbec. (...) Citovaný rozsudek Spolkového ústavního soudu č. 8/1991 ze dne 23. dubna 1991 se stal často citovaným závažným precedentem v judikatuře SRN, a to i ve správním soudnictví. I další rozsudky potvrdily nezvratnost a nezrevidovatelnost vyvlastňovacích opatření na základě práva resp. svrchovanosti okupační moci a vyloučily možnost restituce takto dotčeného majetku.“⁴⁹

2.3 Jednání o polských hranicích

Při jednání o smlouvě o konečném uspořádání se projednávalo také řádné smluvní zakotvení hranic s Polskou republikou. V Postupimské dohodě se o polských hranicích pojednávalo v článku IX: „Tři hlavy vlád souhlasí s tím, aby bývalá německá území východně od čáry vedoucí od Baltského moře bezprostředně na západ od Swinemüde a odtud podél řeky Odry až k jejímu soutoku se západní Nisou k československým hranicím, včetně té části Východního Pruska, jež podle dohody dosažené na této konferenci nebyla dána pod správu Svazu sovětských socialistických republik, a včetně území bývalého svobodného města Gdaňska byla až do konečného určení západní polské hranice spravována polskou vládou a aby z tohoto hlediska tato území nebyla považována za součást sovětského okupačního pásma v Německu.“⁵⁰

47 Rozsudek č. 8/1991, citováno podle Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“.

48 Ibid.

49 Ibid.

50 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*. 2. vyd., 113.

Hranice byla následně potvrzena v roce 1950 smlouvou mezi Polskem a NDR a pak v roce 1970 také se Spolkovou republikou.

Prvním okamžikem, kdy byly zažehnuty polské obavy z německého revizionismu bylo, když Kohl představil svůj desetibodový plán sjednocení Německa, kde však nebyla ani zmínka o německo-polských hranicích. Kancléř to stále odůvodňoval, že konečné rozhodnutí je nutné nechat na společný celoněmecký parlament.

Západní hranice Polska byla zařazena do jednání mezi Spojenci, Francií a oběma německými státy. Na toto naléhal Sovětský svaz, protože území bylo Polsku přiděleno jako náhrada za ztráty na východě a také Francie, které byla dlouholetým polským spojencem. Neméně aktivní byla polská diplomacie, která požadovala definitivní uznání hranic ještě před sjednocením a také účast na rozhovorech 2+4. Toho nakonec bylo dosaženo, požadavky byly plně podporovány čtyřmi velmocemi. Ve smlouvě o konečném uspořádání bylo řečeno, že budoucí suverénní stát definitivně uzná hranici na linii Odra-Nisa. Kohlova představa byla: „...sjednocené Německo by mělo uzavřít s Polskou lidovou republikou smlouvu o dobrém sousedství a přátelských vztazích, která by všestranně upravila budoucnost německo-polských vztahů. Tadeusz Mazowiecki (pozn. tehdejší polský premiér) trval naproti tomu na tom, aby po znovusjednocení byla napřed odděleně smlouva o hranici. Tato reakce, inspirována nedůvěrou, byla pro mne zklamáním, avšak respektoval jsem ji.“⁵¹

Proti smlouvám s Polskem se od počátku stavěla organizace zastupující odsunutě Němce – Svaz vyhnanců (Bund der Vertriebene). Svaz byl založen v 50. letech a od počátku deklaroval svoji snahu o revizi poválečného uspořádání a odškodnění odsunutých lidí. Svoji činnost později zaměřil hlavně na Němce, kteří byli odsunutí ze západních částí současného Polska. Jeho problémem ale bylo, že Němci odsunutí z Polska byli rozptýlení po celé zemi. Nebyla proto možná taková koordinace ani jejich politický vliv nebyl tak značný. Ani pro samotné Němce nebyla v 90. letech otázka revize hranic na pořadu dne. Z výzkumu, který proběhl v březnu 1990 vyplynulo, že 83% západních a 85% východních Němců je pro konečné schválení hranice na linii Odra-Nisa.⁵² „V podpisové akci, kterou organizace vyhnanců uspořádaly proti záměru uzavřít s Polskem příslušné smlouvy, daly stěží dohromady 200 000 podpisů, což znamená, že se zúčastnil každý desátý ze dvou milionů údajných členů Svazů

51 Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl – chtěl jsem sjednocení Německa*, 304.

52 Michael Wolffsohn, *Keine Angst vor Deutschland* (Erlang: Straube, 1990), 86.

vyhnanců.⁵³ Svaz vyhnanců poté spoléhal na parlamentní stranu CDU/CSU, které je patronátní stranou spřízněného Sudetoněmeckého krajanského sdružení, ale proti smlouvě nakonec hlasovalo jen 31 poslanců této strany. Poslanci pravděpodobně uvažovali pragmaticky, a toto hlasování jen potvrdilo výrok jednoho z německých diplomatů: „Vyhnanecké svazy nepředstavují žádný faktor, na němž by spočívalo formulování politiky, ani faktor, který by jí bránil přijímat patřičná rozhodnutí.“⁵⁴

Smlouva o nedotknutelnosti západní polské hranice byla nakonec podepsána 14. listopadu 1990 ministry zahraničí Hansem-Dietrichem Genschnerem a Krzysztofem Skubiszewskim. Státy také potvrdily, že vůči sobě nemají žádné územní požadavky. V roce 1991 pak byla podepsána smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. V ní byly zachyceny například práva německé menšiny v Polsku nebo plán na mládežnickou spolupráci. Několik občanů se ještě pokusilo smlouvy žalovat u Spolkového ústavního soudu, ale jejich žaloba byla odmítnuta.⁵⁵

53 Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998), 147.

54 Ibid., 148.

55 Ibid., 147.

3. Vztahy s Československem

3.1 Postupimská dohoda a její odraz v dekretch prezidenta republiky

Na konci roku 1989, stejně jako v Německé demokratické republice, i v Československu skončil socialistický režim. S mnoha demokratickými změnami přišly změny i v zahraniční politice. V česko-německých vztazích zanechala Postupimská dohoda dvě, do té doby nevyřešené, otázky. Těmi byly odsun německého obyvatelstva z českého území a na to navázané majetkové konfiskace.

Odsun německého obyvatelstva byl řešen v článku XIII Dohody: „Konference dospěla k této dohodě o odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska: Tři vlády prozkoumaly tuto otázku po všech stránkách a uznaly, že německé obyvatelstvo nebo jeho složky, které zůstávají v Polsku, Československu a Maďarsku bude třeba odsunout do Německa. Jsou zajedno v tom, že jakýkoliv odsun musí být prováděn spořádaně a lidsky. (...) O tom se současně uvědomují československá vláda, polská prozatímní vláda a kontrolní komise v Maďarsku se žádostí, aby zatím zastavily další vyhošťování, dokud zúčastněné vlády neprozkoumají zprávy svých zástupců v Kontrolní radě.“⁵⁶

V Československu byly tyto závěry právně podpořeny několika dekrety prezidenta republiky.⁵⁷ Především to byl dekret z 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, kde se v § 1 odst. 1 stanoví „Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství.“⁵⁸ a v odst. 2 „Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“⁵⁹ „Podle tehdy platného zákona č. 52/1935 Sb., o pobytu cizinců, byla za cizince považována každá osoba, která nemůže prokázat, že je státním občanem republiky Československé (§ 8). Obecně platilo, že cizinec smí na území republiky pobývat jen tehdy, bylo-li mu to příslušným správním úřadem povoleno. (...) Bylo-li

56 Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*. 2. vyd., 115.

57 Dekrety byly vydávány prozatímní československou vládou sídlící v době 2. sv. války v Londýně.

Byla uznána vládou Velké Británie a řadou dalších států. Dekrety byla řešena mimořádná situace, kdy nebylo možno zachovat fungování demokratických institutů. Vyhláškou č. 30/1945 Sb. byla stanovena nutnost jejich dodatečného schválení příslušnými ústavními činiteli, k tomu došlo ústavním zákonem č. 57/1946 Sb.

58 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.

59 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 33/1945 Sb.

cizinci povolení pobytu odepřeno, popř. odňato, pro celé státní území, byl povinen území státu opustit...“⁶⁰ Tento zákon byl tedy právním základem pro odsun. Přímé provádění bylo poté upraveno dalšími směrnicemi a nařízeními. „V jedné ze svých doplňujících směrnic ministerstvo vnitra zdůraznilo (11. 6. 1946 čj. B-300/3961-46), odsun „nemá povahu trestu, nýbrž jest opatřením politické povahy proti Němcům a osobám německého původu...“⁶¹

Na dekret o úpravě československého občanství navazoval dekret č. 108/1945 Sb. o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Podle § 1 odst. 1 tohoto dekretu „Konfiskuje se bez náhrady – pokud se tak již nestalo - pro Československou republiku majetek nemovitý i movitý, zejména i majetková práva (jako pohledávky, cenné papíry, vklady, práva nehmotná), který ke dni faktického skončení německé a maďarské okupace byl nebo ještě jest ve vlastnictví: (...) osob fyzických národnosti německé nebo maďarské, s výjimkou osob, které prokáží, že zůstaly věrný Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému...“⁶²

Podle Jaroslava Kučery jsou tyto dvě otázky problémem právě proto, že nikdy nebyla uzavřena mírová smlouva s Německem, zastává tedy podobný názor jako Frowein: „Obtíže, před něž byla za těchto podmínek postavena praktická politika, dokumentuje názorně vývoj stanoviska československé vlády k problematice Postupimské dohody. V létě 1945 pro ni otázka právní povahy postupimského protokolu a jeho případné závaznosti nehrála žádnou roli. Vláda rozhodně neměla v tuto chvíli důvod považovat ujednání za kdovíjak závazná, koneckonců ne vše, na čem se velmoci v Postupimi dohodly, se v Praze setkalo s nadšením. Rozhodnutí o provedení odsunu Praha samozřejmě přivítala (...) Rovněž otázka závaznosti Postupimské dohody pro Německo se s výhledem na poměrně brzké uzavření mírové smlouvy nezdála po nějakou dobu vůbec relevantní. V tomto duchu československá vláda počátkem roku 1947 žádala, aby do mírové smlouvy bylo vedle jiných pojata i ustanovení, jímž by Německo právně uznalo faktický stav vytvořený odsunem československých státních příslušníků na základě Postupimské dohody. Tak měla být vytvořena jasná mezinárodně právní pojistka, o níž ostatně československá zahraniční politika usilovala již během války, a to pojistka nejen ve vztahu k Německu, neboť signatářem mírové smlouvy s

60 Vladimír Mikule, „Dekrety prezidenta republiky po padesáti letech“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), 195.

61 Ibid., 196.

62 Ústavní dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb.

ním měla být řada dalších států. Další vývoj však šance na uzavření mírové smlouvy s Německem rychle snižoval. V nótě z října 1949 označilo Československo vznik Spolkové republiky Německo za výsledek soustavného porušování existujících mezinárodních dohod o Německu, k nimž řadilo mezi jinými i Postupimskou dohodu. Obrat od pojetí postupimských ujednání jako z právního hlediska nespecifikovaného aktu k jejich pojetí jako mezinárodní smlouvy tak byl v československé politice dokončen.⁶³

Československá politická scéna neměla v úmyslu se od tohoto pojetí na počátku 90. let odchýlit. Hlavní představitelé změn na konci roku 1989 si byli vědomi toho, že je nutné udržovat s významným západním sousedem dobré vztahy, a co nejdříve také uzavřít mezinárodní smlouvu tak, jak učinilo Polsko. Brzy se ale začaly objevovat značné rozdíly mezi postojem německé vlády k Polsku a k Československu. Jedním z významných momentů byla neúčast československé politické reprezentace při jednáních 2+4. Polsko o účast požádalo a bylo přizváno. Je však nutné dodat, že mělo podporu svého tradičního spojence Francie. Přitom podle poradce ministra zahraničních věcí Otty Kličky byla vhodná doba: „Na jednání byla konstelace příznivá pro potvrzení neplatnosti Mnichovské dohody od samého počátku a pro potvrzení platnosti závěrů Postupimské dohody, včetně odsunu a doporučení sjednocenému Německu vyřídít naše reparace. O účast na jednání 2+4 ČSFR nepožádala...“⁶⁴ Československo tak nedosáhlo zajištění neměnného stavu také ve smlouvách o konečném uspořádání Německa, jako Polsko v případě hraniční linie Odra-Nisa.

3.2 Sudetoněmeckého krajského sdružení

3.2.1 Historie

Jedním z faktorů, které měly vliv na vztahy mezi Německem a Československem, bylo Sudetoněmecké krajské sdružení (Sudetendeutsche Landsmannschaft). Po příjezdu do Německa, ať už v důsledku nuceného vysídlení, či po „divokých odsunech“, které probíhaly po skončení války, se sudetští Němci snažili alespoň trochu organizovat. Důvodem byla především jejich zoufalá sociální situace. Ačkoliv v té době nebylo oficiálně možné na okupovaných územích zakládat sdružení,

63 Jaroslav Kučera, „Stíny minulosti, Češi, Postupim a sudetoněmecká otázka“, *Dějiny a současnost*, č. 5 (2005), dostupné online <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/5/stiny-minulosti/> (ověřeno 15. 5. 2014).

64 *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci. (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha, Erika: 1992), 165.

vzniklo několik organizací, které hájily zájmy sudetských Němců, a které fungují dodnes. Je jím Ackermann-Gemeinde, Witiko-Bund a Seliger-Gemeinde. Později se tyto tři směry dohodly na spolupráci a v roce 1950 vytvořily zastřešující organizaci Sudetoněmecké krajanské sdružení (SKS). Své cíle a názory společně s ostatními zformulovalo do Charty vyhnanců, která byla podepsána v srpnu 1950. V tomto dokumentu se zřikají pomsty a odplaty a deklarují svojí snahu na budování sjednocené svobodné Evropy. Na druhé straně zdůrazňují právo na domov, jako právo dané jim od Boha a požadují, aby toto právo bylo uskutečněno. Obrací se také na národy světa, které musí poznat, „že osud německých, jakož onen všech vyhnanců je světovým problémem, jehož řešení vyžaduje nejvyšší mravní zodpovědnost a zavazuje k mohutnému výkonu.“⁶⁵

SKS úspěšně rozvíjelo svoji činnost a usilovalo o politický rozměr své organizace. Nejprve ve 20. bodech jasně formulovalo své cíle, k nimž patří prosazování práva na vlast, návrat do ní a související právo na sebeurčení a požadují restituce nebo odpovídající náhradu za zkonfiskovaný majetek.⁶⁶ Poté se jim dostalo i politické podpory. Nejprve byla podepsána úmluva se Sociálně demokratickou stranou (SPD), která se přihlásila prakticky ke všem požadavkům SL.⁶⁷ Následovala dohoda s Křesťansko-sociální unií Bavorska (CSU). Strana akceptovala stejné požadavky jako SPD a navíc je rozšířila o uznání Sudetských Němců jako čtvrtý kmen Bavorska a vyhlášení patronátu Svobodného státu Bavorsko nad nimi.⁶⁸

Další činnost SKS se vyvíjela podle politické situace země. S jejich odporem se setkala „východní politika“ Williho Brandta. Hlavně proto, že při jednání o smlouvě s Československem v roce 1973 nezazněl ani jeden z jejich požadavků.

S historií sudetských Němců se v 70. letech setkal absolvent práv Harvardovy Univesity, Alfred de Zayas. O tématu napsal dizertační práci, kterou následně v roce 1977 vydal pod názvem *Nemesis at Potsdam*.⁶⁹

65 Charta nemeckych vyhnanců. Bund der Vertriebenen.

<http://www.bund-der-vertriebenen.de/derbdv/charta-cs.php3> (ověřeno 15. 5. 2014).

66 Ziele der Sudetendeutschen gemäß Satzung der Sudetendeutsche Landsmannschaft.

http://www.sudeten.de/cms/?Die_Sudetendeutsche_Landsmannschaft:Ziele (ověřeno 15. 5. 2014).

67 Václav Kural, „Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945 – 1989“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), 37.

68 Ibid., 39.

69 Alfred de Zayas, *Nemesis at Potsdam: The Anglo-american and the Expulsion of the Germans, Background, Execution, Consequences* (London: Routledge and Kegan Paul: 197).

3.2.2 Alfred de Zayas – Nemesis at Potsdam

Autor ve své knize nejprve popisuje, jak se k tématu dostal a proč se rozhodl o něm napsat. Transfer Němců popisuje jako „lidskou tragédii, které postihla milióny lidských bytostí na konci 2. světové války, obětí politiky a politiků.“⁷⁰

Svoji publikaci rozdělil do několika částí. V první kapitole se věnuje přesunům obyvatelstva po první světové válce, a jak se návrh na odsun Němců postupně formoval během války druhé. Je zmiňován Edvard Beneš, jenž je označen za osobu, které přednesla první vážně míněný návrh na přesun obyvatelstva. Další část knihy je věnována Němců v Československu. Podle Zayase je chybné vytvářet tezi, že Němci Čechy zklamali, a proto mají být potrestáni. Toto české zklamání má původ v Mnichovské dohodě. De Zayas ale zastává tezi, že chyba byla již v mírovém uspořádání po první světové válce, kdy německé obyvatelstvo bylo nuceno žít v postavení menšin v nově vzniklých státech. A mnichovská dohoda byla vlastně napravení těchto křivd. Toto je i používaná teze SKS. „I přes demokratickou ústavu byla ČSR, ‘žalářem’ národů nejen pro Němce, nýbrž také pro Poláky, Maďary a Slováky. Mnichov 1938 byl vyhlášením bankrotu Československa zřízeného proti vůli těchto národů.“⁷¹

Následující kapitoly jsou potom věnovány líčení „příprav“ Spojenců na konečné rozhodnutí o transferu a jeho provedení. Především poukazuje na to, že nebylo dodrženo ustanovení v Postupimské dohodě, aby transfer byl proveden „spořádaně a lidsky“. „Ale přesun obyvatelstva, doprovázený krutostí a nelidskostí, který charakterizuje vyhnání z Polska a Československa, by v některých případech mohl znamenat vážné porušení mezinárodního práva na poli „zločinů proti lidskosti.“⁷²

Následují kapitoly o dalším poválečném vývoji. Marshallově plánu a také o tom, že mírová smlouva s Německem nebyla uzavřena. Konec knížky obsahuje jeho plán, jak by se mělo v budoucnu pokračovat. Opakuje, že vyhnání byl zločin proti lidskosti, který je trestný z hlediska mezinárodního práva. Vyčísluje také škody, které byly vyhnáním způsobeny a vyzývá k jejich náhradě.⁷³

Jeho kniha je dodnes v Německu velmi populární a dočkala se již několika vydání. De Zayas je považován za odborníka na vyhnaneckou problematiku. Například

70 Alfred de Zayas, *Nemesis at Potsdam*, xvii.

71 Franz Neubauer citován podle Eva Hahnová, *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí* (Ústí nad Labem: Albis International, Ústí nad Labem, 1999), 206.

72 Alfred de Zayas, *Nemesis at Potsdam*, 130.

73 *Ibid.*, 184.

v publikaci *Hanbuch zur Deutschen Einheit* mu byla svěřena kapitola pojednávající o tomto tématu.⁷⁴

Publikace je chválena četnými představiteli vyhnaneckých svazů například prezidentka Svazu vyhnanců Erika Steinbachová k ní dodává toto: „Kompaktní kniha amerického historika a odborníka na mezinárodní právo vzorově spojuje vědeckou akribii a soucit s oběťmi nejrozsáhlejšího vyhánění a deportací lidských dějin...“⁷⁵

Jsou ale i kritické názory k této publikaci. Například Eva Hahnová a Hans Henning Hahn ve své článku z roku 2010 upozorňují především na formální vady knihy. „Avšak Alfred de Zayas nenapsal žádnou empiricky podloženou historickou knihu. V jeho bestselleru se nevypráví o tom, kdo, odkud, kdy, kým a proč byl vyhnán. (...) Je to obžalovací spis, je to výraz protestního postoje, emocionálního výkřiku proti rozhodnutím vítězných mocností, a de Zayas se pokouší tento výkřik svým textem zdůvodnit. (...) Narativní výklad o vyhnání v de Zayasově bestselleru odpovídá způsobům líčení a dokumentace vyhnání, jak je podporoval stát už od založení Spolkové republiky, odpovídá vzpomínkovým obrazům přítomných ve všech médiích i známým z nedělních proslovů politiků všech odstínů. Vzhledem k tomu, že mýtus „vyhnání“ vznikl ve Spolkové republice a dnes stejně jako dřív se těší popularitě, málokdo se ptá, odkud, kdy a proč byl vyhnán. De Zayasova kniha je už třicet let jedním z nejoblíbenějších líčení tohoto mýtu, a nikoli historickou studií.“⁷⁶ Tato kniha poskytla SKS další ospravedlnění svých nároků, které se dále snažilo prosadit.

3.2.3 SKS na počátku 90. let

Příznivá situace pro ně nastala v okamžiku, kdy se k moci dostala koalice křesťanských stran CDU/CSU a kancléřem se stal Helmut Kohl. Jejich postupné sbližování vyvrcholilo účastí Kohla na 37. sudetoněmeckých dnech v Mnichově, kde prohlásil: „Svou návštěvou bych chtěl připomenout, že německý Spolkový sněm v roce 1950 hlasy všech demokratických stran vzal sudetské Němce v ochranu Spolkové republiky. (...) Vyhnání nemůže být posledním slovem v dějinách německo-

74 Vertriebene in Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld, eds., *Handbuch zur deutschen Einheit* (Frankfurt am Main, Campus: 1993), 682-690.

75 Citováno podle Eva Hahnová a Hans Henning Hahn, „(Ne)patříčné poznámky k jednomu německému bestselleru: Alfred de Zayas o vyhnání Němců“, *Soudobé dějiny XVII*, č. 1-2 (2010), s. 159-172.

76 Eva Hahnová a Hans Henning Hahn, „(Ne)patříčné poznámky k jednomu německému bestselleru.

slovanského sousedství.⁷⁷ Rok 1989 s jeho mohutnými politickými změnami poté SKS pochopilo jako čas, kdy konečně může dojít k naplnění jejich požadavků.

Prvním významným, činem ve kterém SKS vidělo možné naplnění, byl osobní názor tehdejšího prezidentského kandidáta Václava Havla: „Věřím také, že je naší povinností omluvit se Němcům, kteří byli po druhé světové válce odsunuti.“⁷⁸

Na své slova poté Havel navázal státní návštěvou, při které se setkal i s německým prezidentem Richardem von Weizsäckerem a kancléřem Kohlem. Všichni tři státníci vyjádřili přání vybudovat fungující vztah.

Československé přání uzavřít brzy mezistátní smlouvu s Německem, SKS brzy začalo komplikovat. SKS chtělo být partnerem pro jednání s Československou republikou. Václav Kural se domnívá, že k vyjasnění stanovisek československé vlády a SKS mělo dojít v listopadu roku 1990, kdy se premiér Marián Čalfa na oficiální návštěvě zastavil v Mnichově. Toto mělo být údajně reakcí na soukromé přání kancléře Helmuta Kohla, aby česká strana udělala vůči sudetským Němcům nějaké vstřícné gesto. Výsledek byl opačný. Čalfa předestřel návrh udělat za minulostí „tlustou čáru“, což mluvčí SKS Franz Neubauer rezolutně odmítl a vyrukoval se sudetoněmeckým pojetím historie. Čalfa toto pojetí neakceptoval a de facto odmítl se SKS jednat, když řekl, že SKS může své mínění přednést spolkové vládě.⁷⁹ V tom okamžiku započal spor o to, zda má SKS pravomoc vyjednávat s Prahou. „Soukromoprávní status krajanského sdružení a jeho regionální zakotvení v Bavorsku by při odpovídající vůli neměl být překážkou pro závazné rozhovory, na české straně však existují politické důvody pro to, aby SKS nebylo považováno za věrohodného adresáta morálních omluv: jeho po desetiletí provozovaná obrana Mnichovské dohody, odmítání zpracovat svou vlastní nacistickou minulost...“⁸⁰

Na počátku ledna 1991 bylo oznámeno zahájení jednání o česko-německé smlouvě o dobrém sousedství a přátelské spolupráci. Mezi nejdiskutovanější otázky patřilo znovupotvrzení neplatnosti Mnichovské dohody, zakotvení státních hranic a vyřešení majetkoprávních věcí. Své požadavky do smlouvy chtělo prosadit SKS. Jejich patron, stát Bavorsko, proto nechal za své peníze vypracovat posudek u známého

77 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* ed Václav Kural (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 8.

78 Ibid., 8.

79 Ibid., 9..

80 Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in *Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5.* (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.

experta na lidské a mezinárodní právo Rakušana Felixe Ermacory, kterým chtěl prokázat právní nárok na tyto požadavky.

3.2.4 Právní posudek Felixe Ermacory

Tvorba posudku probíhala ve stejné době jako jednání o česko-německé smlouvě, a proto je v některých částech na text smlouvy odkazováno. Byl zveřejněn v květnu roku 1991 pod názvem Právní posudek o sudetoněmeckých otázkách (Rechtsgutachten über die sudetendeutschen Fragen).

Posudek je rozdělen na pět částí: zdůvodnění objednávky posudku a její předpoklady vzhledem k mezinárodnímu postavení Československa, právo na sebeurčení a právo na vlast, ochrana menšin a národních skupin, majetkoprávní a politické aspekty sudetoněmecké otázky a shrnutí a katalog požadavků.

V první části, což je vlastně takový obecný úvod, Ermacora uvádí, že dobrozdání je zpracováno na základě sjednocení Německa, hlavně kvůli smlouvě 2+4 o konečném předání moci nad Německem.⁸¹ Je zde možno vidět jeho politický přístup k celému posudku. Což je jasné i v konstatování, že „vztahy mezi ČSFR a SRN se nemůžou normalizovat, dokud nebudou vyřešeny otázky vyhnaných. Aby došlo k urovnání sporu, je nezbytná konzultace se zástupci vyhnaných.“⁸² Navrhuje tedy řešení, s kterým čeští politici nesouhlasili.

Zcela také opomíjí některé historické události, které k odsunu vedly. Například problém podle něj není možné dávat do souvislosti s protektorátem. Podle něj odsun byl čistě československou věcí, která ale nemá oporu v mezinárodním právu. Postupimská dohoda, na kterou se čeští politici vždy odkazovali, byla podle něj protiprávní a nyní již ani není platná. Je tedy možné, aby došlo k její revizi, ačkoliv se Spojenci ve smlouvě 2+4 vyjádřili o neměnnosti těchto usnesení. Snaží se argumentovat například Evropskou úmluvou o lidských právech. V době rozhodnutí o transferu ale tato dohoda neexistovala, navíc v ČR vstoupila v platnost až v roce 1993. A v žádném případě neplatí retrospektivně.⁸³

81 Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche* (München: Langen Müller, 1992), 27.

82 Ibid., 28.

83 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.aspNT=005&CM=8&DF=09/05/2012&CL=ENG> (ověřeno 15.5.2014).

V další kapitole, v právu na sebeurčení, odkazuje na 14. bodů prezidenta Wilsona, jejichž provedení bylo sudetským Němcům upřeno. Na to navazuje část o problému Mnichovské dohody. Upozorňuje především na rozdílné vnímání nulity dohody německou a českou politickou i právní reprezentací tak, jak byla uvedena v Pražské smlouvě z roku 1973. Politická reprezentace Československa vnímala uznání nulity jako uznání *ex tunc*, tedy od počátku, na rozdíl od SRN, která ji chápala jako uznání *ex nunc*, tedy od určitého okamžiku, v tomto případě od okamžiku podepsání pražské smlouvy. V těchto pasážích je možné vidět stejný názor, jako má Alfred de Zayas. Stejně jako on označuje Mnichovskou dohodu za logické vyústění špatného uspořádání po 1. světové válce.

Dále operuje s tezí, že rozhodnutí o odsunu a odebrání občanství na základě dekretů a uplatňování kolektivní viny není možné. V Postupimské dohodě je pasáž, která hovoří o odsunu Němců z Československa. Ke splnění mezinárodních závazků by tedy bylo nutné, aby došlo k úpravě občanství, neboť podle československé ústavy občan republiky nemohl být vyhoštěn. Toho bylo dosaženo dekretem prezidenta republiky č. 33/1945 Sb., jak bude pojednáno dále. Z dnešního ústavního pořádku vyplývá nemožnost zbavení státního občanství proti vůli jedince. Tento zákon ale nemůže být použit retrospektivně. Zde také uvádí svůj postoj k Sudetům, polemizuje, zda to bylo v době vydávání dekretů československé území nebo ne.

V souvislosti s oprávněností majetkových nároků sudetských Němců se ovšem dostává do rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu spolkové republiky. Jak bylo řečeno v dříve zmíněném rozsudku, není možné uplatňovat nároky na tento konfiskovaný majetek. Podle Ermacory se ale jedná o rozsudek, který se týká výlučně německého okupovaného území a nemá právní závaznost pro sudetskou otázku. Ermacora si je vědom, že v době vypracování rozsudku, z důvodu platnosti konfiskačních dekretů prezidenta republiky není možné majetek navrátit. Požaduje tedy jejich zrušení.

V závěrečném shrnutí Ermacora kapituluje závěry a problémy, které je nutno řešit. Jak postupovat je shrnuto v deseti bodech jeho katalogu požadavků, kde patří k nejdůležitějším: prohlášení nulity a nicotnosti vyhnání, svoboda k vjezdu a nabývání majetku, zrušení konfiskačních dekretů z roku 1945, vytvoření nového soudního řízení pro návrat majetku nebo přiznání adekvátní náhrady. „Doporučení je, požádat Spolkovou vládu jako patronátní mocnost sudetských Němců, aby všechny vhodné otázky, které vyplývají z předkládaného komplexu otázek, byly smluvní cestou

vyjasněny a vyřešeny. A to spolupůsobením patronátního státu Bavorsko a legitimního zastoupení sudetských Němců.⁸⁴

3.3 Česko-německé smlouva o dobrém sousedství a přátelské spolupráci

I přes toto dobrozdáním pokračovala jednání o česko-německé smlouvě na úrovni vlád jednotlivých zemí a požadavky SKS nebyly do smlouva zahrnuty, ačkoliv SKS apeloval na německou vládu „aby dodržela „Obhutserklärung“ SRN nad sudetskými Němci z roku 1950 a našla řešení, s nímž budou souhlasit jak Sudetoněmci, tak Češi.“⁸⁵

Jedna z největších diskuzí při vzniku smlouvy se vedla o pasáž preambule „... Česká a Slovenská Federativní republika a Spolková republika Německo... vědomy si četných obětí, které si vyžádalo panování násilí, válka a vyhnání...“⁸⁶ Panovaly obavy, že slovo vyhnání bude vykládáno jako trestný čin a bude sloužit SKS jako základ pro možné žaloby sudetských Němců proti československému státu. Ministerstvo zahraničních věcí tuto možnost odmítlo. Několik poslanců Federálního shromáždění ale stejně bylo slovem „vyhnání“ a jeho možnými konotacemi znepokojeno, a proto se rozhodli v listopadu 1991 s dotazem obrátit na představitele signatářských zemí Postupimské dohody a Francie: „... po bezpodmínečné kapitulaci nacistického Německa v roce 1945 rozhodly vítězné mocnosti v Postupimi, že příslušníci německé menšiny na území Československa, Polska a Maďarska budou přemístěni do Německa. Věříme, že toto rozhodnutí, které bylo začleněno do článku XIII Postupimské dohody, nebylo ze strany vítězných mocností chápáno jako msta... S velkým znepokojením proto sledujeme, jak nyní, po sjednocení Německa, se určité síly snaží rozhodnutí zpochybnit. (...)...vážený ministerský předseda, prosíme, abyste nám jménem Velké Británie, jako signatáře postupimské dohody (...), laskavě sdělil stanovisko Velké Británie k otázce legálnosti přesídlení německého obyvatelstva po skončení II. Světové války...“⁸⁷

84 Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen*, 221.

85 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 15.

86 Smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo a dobrém sousedství a přátelské spolupráci, zákon č. 521/1992 Sb.

<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?>

[idBiblio=40295&fulltext=&nr=521~2F1992&part=&name=&rpp=15#local-content](http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jsp?idBiblio=40295&fulltext=&nr=521~2F1992&part=&name=&rpp=15#local-content) (ověřeno 15.5.2014).

87 *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 208.

Tento dopis byl zaslán i ministrovi zahraničních věcí Jiřímu Dienstbierovi, který jim v lednu odpověděl v rámci interpelace: „... se týká dopisu poslanců představitelům čtyř vítězných mocností z doby protifašistické koalice, který, jak uvádíte, byl motivován snahou odstranit pochybnosti o rozhodnutí postupimské konference provést vysídlení německého obyvatelstva... Chtěl bych Vám sdělit, že Vaše pochybnosti nesdílím. Postupimská dohoda byla politicky i morálně odůvodněna a platně uzavřena. Oprávněnost v ní uvedených opatření, včetně článku XIII, který se týká odsunu, byla potvrzena i článkem 107 Charty OSN. (...) Dle vyjádření spolkového kancléře Helmuta Kohla z 10. ledna bude parafovaný text podepsán bez jakýchkoli změn.“⁸⁸

Odpovědi od Velké Británie i USA se poslanci dočkali 26. února. Oba byly napsány ve velmi podobném duchu, státy shodně potvrzují, že v protokolu postupimské konference je uvedeno slovo odsun, který měl být organizován spořádaně a lidsky. Na druhou stranu odmítají komentovat pojmy, které se objeví v bilaterální smlouvě mezi SRN a ČSFR.⁸⁹

Smlouva byla podepsána na Pražském hradě 27. února 1992. Poté byla předána k ratifikaci národním parlamentům. Smlouva obsahuje 35 článků a jsou k ní připojeny dopisy autentického znění obou ministrů zahraničních věcí, že se smlouva nezabývá majtkovými otázkami. Text smlouvy je ve dvou původních vyhotoveních, každé v jazyce českém a německém, přičemž obě znění mají stejnou platnost.⁹⁰

K ratifikaci zaujalo SKS odmítavý postoj, ovšem při samotném hlasování nakonec většina poslanců jejich patronátní strany CSU hlasovala pro. Českými komentátory byl tento krok vysvětlen tím, že strana CSU je ve skutečnosti rozdělena na dvě frakce. Na tu, která se drží u moci v Bavorsku a druhou, která je partnerem CDU ve vládní koalici.⁹¹ Tento postoj poté musel předseda Theo Weigel obhajovat: „Avšak stáli jsme před alternativou, buďto smlouvu odmítnout – aniž bychom jí tím mohli zabránit – nebo s ní ve své většině souhlasit, abychom touto cestou ve Spolkové radě prosadili usnesení, které odpovídá oprávněným žádostem Sudetoněmců.“⁹² Toto usnesení vedle pozitiv obsahuje i rozvedení smlouvy, je tu opětovné označení vyhnání za bezpráví a

88 Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1215.

http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1215_00.htm (ověřeno 15.5.2014).

89 *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci (Dokumenty, fakta, svědectví)* (Praha: Erika, 1992), 210.

90 Text smlouvy. Čl. 35, 521/1992 Sb.

91 Rudolf Hilf, Jaromír Boháč a Frank Boldt, „Na mír moc času nezbyvá“, *Respekt*, 12. října 2013.

92 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 13.

návrh, že majetkové otázky by se měli řešit v rámci příprav vstupu ČSFR do evropských struktur.⁹³

Na toto usnesení reagovala československá strana důvodovou zprávou, kterou vláda připravila k projednání. Ve zprávě je znovu rekapitulován již několikrát řečený názor Federálního ministerstva zahraničních věcí: „Rozhodnutí o odsunu Němců z Polska, Maďarska a ČSR učinily vítězné velmoci v Postupimské dohodě z 2. srpna 1945 jménem mezinárodního společenství. Postupimská dohoda schválila i odsun prováděný před jejím uzavřením, na jehož realizaci se vítězné velmoci rovněž podílely. Odsun měl být podle Postupimské dohody prováděn spořádaně a lidsky a v této podobě byl zcela legitimní. Při jeho realizaci však nepochybně docházelo, ať již v důsledku spravedlivého hněvu či přehmatů, k násilnostem, pro něž není ospravedlnění. Tyto excesy při realizaci odsunu, ke kterým docházelo zejména v jeho fázi do přijetí Postupimské dohody, tj. při tzv. divokém odsunu, jsou vyjádřeny slovem vyhnání". Pojem "vyhnání" však zahrnuje i vyhnání čs. občanů z čs. pohraničního území obsazeného po Mnichovské dohodě Německem.“⁹⁴

Dále je tam uvedena dohoda o uznání nulity Mnichovské dohody podle smlouvy z roku 1973. Je tam uvedena československá interpretace, která se opírá o právní úpravu vídeňské úmluvy o smluvním právu z roku 1969. Věnuje se i majetkovým otázkám: „Pokud by v budoucnu byly domnělé nároky sudetských Němců uplatněny prostřednictvím vlády SRN, ČSFR by proti nim uplatnila čs. reparační nároky, mnichovské škody a pohledávky nereparačního charakteru.“⁹⁵

Reakce Mnichova na sebe nenechala dlouho čekat. Tehdejší bavorský ministerský předseda Max Streibl ji označil za „úder do obličeje“. „Důvodová zpráva se snaží odvoláváním na Postupimskou dohodu legitimizovat vyhnání sudetských Němců, což nelze přijmout. (...) Z těchto a některých dalších důvodů říká Bavorsko ke smlouvě své „Ne“ tím spíše k československé důvodové zprávě. Tím se Sudetoněmeckému krajskému sdružení dostalo významné pomoci od jeho patrona.“⁹⁶ Smlouva však nakonec přes veškeré výhrady na československé i německé straně prošla parlamentním schválením a 14. září roku 1992 vstoupila v platnost.

93 Důvodová zpráva DBT.

94 Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1373. Důvodová zpráva.
http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1373_01.htm (ověřeno 15. 5. 2013).

95 Ibid.

96 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 14.

4. Situace po roce 1992

4.1. Politická diskuze

Po podepsání smlouvy s Německem nastala v Československu složitá politická situace. V červnu 1992 proběhly volby do Federálního shromáždění. Vítězové voleb v Čechách a na Slovensku se nedokázali shodnout na dalším fungování společného státu a zbytek roku 1992 směřoval k zániku společného státu k 31. prosinci téhož roku. Je tedy jasné, že politická reprezentace končícího státu měla jen málo času na to, aby se věnovala zahraniční politice. Nejdůležitější bylo dohodnout se na věcech týkající se nového státu, jako bylo dělení majetku či vytvoření nové ústavy. V zahraniční politice poté bylo nutné rozhodnout, jak to bude s nástupnictvím obou států v mezinárodních organizacích. O většinu členství musela Česká a Slovenská republika znovu žádat. Co se týká československo-německé smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, Česká i Slovenská republika do ní sukcedovaly, takže zůstala nadále platná.

Rozpad Československa znamenal „vodu na mlýn“ Sudetoněmeckému krajanskému sdružení. Podle nich rozpad jen potvrdil, že Československo bylo od počátku umělou konstrukcí s nestabilním základem, která napáchala ve střední Evropě spoustu zla. „Konec čechoslovakismu se tak stal ve strategii sudetoněmecké politiky po rozpadu sovětského impéria dílčím mezníkem nemalého významu: po něm tato politika kalkuloval už jen s oslabeným českým protivníkem – s tím, že si na něm bude moci vynutit větší povolnost vůči svým požadavkům.“⁹⁷

Vztah nové republiky k Německu formuloval český ministr zahraničí Josef Zieleniec ve vládní koncepci zahraniční republiky v dubnu 1993: „Česko-německý vztah byl a zůstává asymetrický. Německo se podílí velkou měrou na českém zahraničním obchodě a na investicích do hospodářství. Pro Němce mají vztahy k České republice dílčí význam, ale přesto nabývají na důležitosti. (...) Česko-německé vztahy je třeba orientovat do budoucnosti a zaměřit na problémy, které nás spojují, nikoliv rozdělují. (...) Ve vztahu k požadavkům Sudetoněmeckého krajanského sdružení česká vláda nepřipustí posun zákonem stanovené hranice pro restituce a možnost usazování cizích státních příslušníků na území České republiky bude vázat na naše členství v Evropských společenstvích.“⁹⁸

⁹⁷ Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 15.

⁹⁸ Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. 8. Schůze, 21. dubna 1993.

<http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/008schuz/s008019.htm#r9> (ověřeno 15.5.2014).

Český ministr zahraničí sice vyjádřil přání, aby vztah již nezatěžovalo dědictví minulosti, to se mu však nesplnilo. Sudetoněmecké krajanské sdružení stále chtělo dosáhnout uskutečnění jednání s českou politickou reprezentací. „Přímé jednání s Prahou mělo sudetoněmeckou zájmovou organizaci povznést na pozici rovnoprávného partnera vlády českého státu. Proto SKS nabízel různé formy jednání na nejvyšší úrovni, ať už v podobě „kulatých stolů“, jednání politických delegací nebo společných komisí.“⁹⁹ Česká strana tyto náměty odmítala, ale stále častěji se objevovaly požadavky řešit problém se spolkovou vládou. Kancléř Kohl ale nejevilo zvláštní zájem, stejně tak ministr zahraničí Klaus Kinkel.

Posun v česko-německých vztazích přinesl projev prezidenta Václava Havla v únoru 1995: „Češi a Němci na cestě k dobrému sousedství“. Havel v projevu vyjádřil názor, že vina je na obou stranách, ale je třeba nechat minulost, protože tam není budoucnost. Nejdůležitější podle Havla byla nutnost dialogu: „Tak, jako by měl skončit čas omluv a zasílání účtů za minulost a začít čas věcné rozpravy o ní, měl by skončit i čas monologů a osamělých výkřiků a začít čas dialogů.“¹⁰⁰ Zatímco v Čechách se projev setkal s úspěchem, jinak tomu bylo ve Spolkové republice. Ministr zahraničí Kinkel vyjádřil zklamání nad pasážemi týkající se odškodnění sudetských Němců. Toto prohlášení pochvalně přijal SKS. Jeho mluvčí Franz Neubauer konstatoval, že vláda se tímto sblížila se stanovisky SKS. Střízlivější v těchto úvahách byl nový bavorský premiér Edmund Stoiber, který sice podporoval SKS, ale na druhé straně se omluvně vyjádřil k nacistické minulosti sudetských Němců. Vyzval také k řešení: „způsobem pro obě strany přijatelným, které by mělo být vyjádřeno usnesením obou parlamentů, německého a českého.“¹⁰¹

4.2 Rozsudek Ústavního soudu z 8. března 1995

Ačkoliv někteří němečtí představitelé podporovali náhradu za konfiskace majetku, česká vláda byla proti. Její argumentace byla podpořena i Nálezem pléna Ústavního soudu z 8. března 1995 sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ve věci návrhu R.D. na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. Navrhovatel se domáhal zrušení dekretu 108/1945 Sb. z

99 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 16.

100 *Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997* (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997), 33.

101 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 20.

důvodu rozporu s nyní platným ústavním právem, a jakož i v rozporu s ústavním právem platným v roce 1945. Také jeho přijetí nebylo v souladu se zákonem, neboť pouze Národní shromáždění má zákonodárnou pravomoc. Ať tedy Edvard Beneš byl v té době čímkoliv, třeba i prezidentem (navrhovatel se domnívá, že jím nebyl, neboť 5. 10. 1938 abdikoval) nemohl vydávat jakékoliv akty. Vedlejší účastník R.B. uvedl, že dekret č. 108/1945 je nedemokratický a ve své podstatě antihumánní.

Ústavní soud návrh na zrušení zamítl. Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, byl v době svého vydání nejen legálním, ale také legitimním aktem. Vzhledem k tomu, že tento normativní akt již splnil svůj účel a po dobu více než čtyř desetiletí již nezakládá právní vztahy a nemá tedy již nadále konstitutivní charakter, nelze dnes za uvedené situace zkoumat jeho rozpor s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy (čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy ČR), neboť takový postup by postrádal jakoukoli právní funkci. Opačný postup by zpochybnil princip právní jistoty, jenž je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů. V odůvodnění se zabýval abdikací prezidenta Beneše i zákonodárným procesem v Londýně. Velká část nálezu ale nepodává výklad právní, nýbrž historický. Snaží se hodnotit princip kolektivní viny, který se snaží přetavit v kolektivní odpovědnosti. Tato mimořádná legislativní opatření musí přirozeně rozlišovat mezi "vinou" a "odpovědností": tak se v československém zákonodárství také stalo rozlišením retribučních dekretů, vyžadujících důkaz individuální viny a konfiskačních dekretů, spočívajících, pokud jde o fyzické osoby, na vyvratitelné domněnce individuální odpovědnosti. To, že dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, vychází z presumpce odpovědnosti osob německé národnosti, nemá tedy, vzhledem k uvedeným skutečnostem, diskriminační povahu, nepředstavuje nějakou nacionální pomstu, ale je pouhou adekvátní reakcí na agresi nacistického Německa... K tomu třeba dodat, že majetková sankce, jakou je konfiskace nepřátelského majetku nacházejícího se na území Československé republiky, má svůj historický kontext především v tom směru, že Postupimskou dohodou ze dne 2. 8. 1945 bylo rozhodnuto o odsunu německého obyvatelstva nebo jeho části z Polska, Československa a Maďarska do Německa (hlava XIII.) a že touto dohodou bylo současně rozhodnuto i o německých reparacích v duchu usnesení jaltské konference, stanovícího, že Německo bude nuceno nahradit, v pokud možno největší míře, škody a útrapy, které způsobilo Spojeným národům a za něž se německý lid nemůže vyhnout odpovědnosti (hlava IV.) Na tyto

body Postupimské dohody navazuje Dohoda o reparacích od Německa, o zřízení Mezispojeneckého reparačního úřadu a o vrácení měnového zlata, sjednaná dne 21. 12. 1945 v Paříži mezi 18 státy, a to i za účasti Československa, jež byla publikována pod č. 150/1947 Sb. V části I. Článku 6 A této pařížské dohody se stanoví, že "každá signatární vláda si ponechá formou, již si sama zvolí, německý nepřátelský majetek v její pravomoci, nebo bude jím disponovat takovým způsobem, aby se nemohl vrátit do německého vlastnictví nebo pod německou kontrolu, a odečte tento majetek od svého podílu na reparacích..." Podle části I. článek 6 D této dohody "při provádění ustanovení A shora nebude se majetek, který byl vlastnictvím země, jež jest členem Spojených národů, nebo jejích příslušníků, kteří nebyli příslušníky Německa v době anexe této země nebo její okupace Německem nebo jejího vstupu do války, odpočítávat od jejích reparací ...". V projednávané věci má tedy konfiskace nepřátelského majetku nejen vnitrostátní zákonný podklad v dekretu č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, přípouštějícím vyvratitelnost domněnky odpovědnosti, a navíc sice působícím ex lege, ale jen vůči těm osobám, ohledně nichž bylo pravomocně rozhodnuto, že jsou splněny podmínky pro konfiskaci podle tohoto dekretu (§ 1 odst. 4 dekretu), ale je založena i na mezinárodním konsensu, vyjádřeném v již citovaných dokumentech postupimské konference a pařížského ujednání. Nešlo tedy o svévolné zbavení majetku, jehož nepřijatelnost byla stanovena až v článku 17 Všeobecné deklarace lidských práv. Také uvedený moment svévole sehrává při úvahách o oprávněnosti konfiskace majetku nepřátel důležitou roli: poukazuje totiž na legitimitu zbavení majetku tehdy, nelze-li, vedle splnění dalších podmínek, takový akt považovat za svévolný. O tom, že na straně Československa v kontextu válečných událostí i postojů vítězných mocností nešlo o takovou svévoli, o pouhé "zahalení se" do roucha obecného zájmu, porušujícího však ve skutečnosti základní práva jednotlivce, lze sotva pochybovat.¹⁰²

Jaroslav Kučera soud za toto hodnocení kritizuje, je toho názoru, že se po roce 1989 byly v českém prostředí jen málo reflektovány výzkumy ze západní právní vědy, a také nebyla dostatečně využita možnost přístupu k archivním dokumentům.¹⁰³ „Očividná neznalost těchto aspektů je obzvláště nápadná v již zmíněném nálezu

102Nález Ústavního soudu z 8. března 1995, sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ve věci návrhu R.D. Na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, ve znění pozdějších předpisů (nález byl vyhlášen pod č. 55/1995 Sb.)

103Jaroslav Kučera, „Stíny minulosti, Češi, Postupim a sudetoněmecká otázka“.

Ústavního soudu z roku 1995 (k němuž se např. hlásí Ministerstvo zahraničí ČR na svých webových stránkách), který například v otázce vztahu sudetoněmeckého majetku a reparací konstruuje přesně opačnou souvislost, než si v roce 1945 přála tehdejší vláda. A není to jediný sporný bod v tomto nálezu. Vůbec se vtírá dojem, že si ústavní soudci v nálezech ke kauzám zakořeněným ve vzdálenější minulosti nejsou zcela vědomi hranic své odborné kompetence a dopouštějí se ahistorických zpětných projekcí.¹⁰⁴

4.3 Právní posudek Christiana Tomuschata

V této době, tedy v první polovině roku 1995 začala jednání o česko-německé deklaraci, která stejně jako jednání o smlouvě neprobíhala lehce. Opět se mluvilo o „konečné čáře“ za minulostí a o právním pojetí Postupimské dohody a z její údajné neplatnosti plynoucí majetkové nároky. K této otázce si nechala část poslanců Spojenectví 90/Zelení vypracovat právní posudek. Jeho autorem byl Christian Tomuschat, profesor mezinárodního práva veřejného na Humboldtově univerzitě. Zadání znělo: „V roce 1945 došlo k vyhnání obyvatel Sudet. Dodnes je mezi Čechy a Němci spor, zda vyhnání a na něj navázané konfiskace majetku bylo oprávněné. V souvislosti s plánovanou „konečnou čarou“ je nutné vyjasnit, zda by bylo možné v budoucnu vznášet nějaké další právní požadavky.“¹⁰⁵

Autor dospěl k závěrům, že „vyhnání nebylo v souladu s již v roce 1945 platným mezinárodním právem. Tomuschat konstatuje, že žádná norma není tak silně zakotvena v mezinárodním právu, jako nemožnost založit závazky pro třetí státy. Je tedy právně nemožné, že by „částečné smluvní prvky Postupimských usnesení“ zakládaly jako smlouva pro Německo právní závazky, a že by Československu vůči Německu zjednávaly právní titul. Proto SRN právní účinek Postupimských usnesení nikdy neuznala.

Tomuschat ale dovozuje právo zkonfiskovat majetek na jiných ustanoveních. Výslovně odmítá Ermacorovu tezi, že by došlo ke zločinům proti lidskosti. Naopak upozorňuje na právní stav v Německu, kdy Německo bylo nutné uznat konfiskace Sovětského svazu na bývalém území NDR. Stejně tak odmítá Ermacorovo odkazování na Evropskou deklaraci lidských práv, připomíná, že tato smlouva nepůsobí

104Jaroslav Kučera, „Stíny minulosti, Češi, Postupim a sudetoněmecká otázka“.

105Christian Tomuschat, Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Zur Frage des Bestehens von Rechtsansprüchen nach Völkerrecht und deutschem Recht. (Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: 1996) Dostupné online http://www.zaerv.de/56_1996/56_1996_1_2_a_1_69.pdf (ověřeno 15. 5. 2014).

retroaktivně. „Co se týče německého vnitrostátního práva, federální vládě nic nebrání v podepsání finální deklarace, kde obě strany prohlásí, že vůči sobě nemají žádné majetkové nároky, které by v budoucnu uplatňovaly. Ani federální vláda nebude předmětem nároků individuálních žadatelů“¹⁰⁶

Po tomto posudku bylo také podle Spolkového sněmu možné se zříci nároků sudetských Němců a konečně odstranit všechny překážky, které ještě bránily uzavření deklarace.¹⁰⁷ Koncem roku již bylo dohodnuté předběžné znění deklarace. Jeho podepsání ale zabránil výrok Klause Kinkela v rozhovoru pro německý deník *Frankfurter Allgemeine Zeitung* z 18. ledna 1996, kdy prohlásil: „Mám povinnost bezpráví na sudetských Němcích vnést do deklarace. (...) Praha zřejmě setrvává s odvoláním na Postupimskou dohodu na termínu „nucené vysídlení“. Podle německého pojetí Postupimské dohoda neznamená právní uznání vyhnání, nýbrž byla jen politickým prohlášením.“¹⁰⁸

Je zajímavé zmínit také názor odborníka na mezinárodní právo Ulricha Fastenratha, který vyjádřil ve svém článku ve *Frankfurter Allgemeine Zeitung* v březnu stejného roku, a který vlastně podporuje prohlášení Klause Kinkela. Podle Fastenratha při posuzování mezinárodních dokumentů nejsou důležité názvy textů, ale záleží na vůli zúčastněných států. U Postupimské dohody není možné jasně určit, jaký je to dokument, protože je příliš heterogenní. Některá oddíly právní závaznost mají, například ustanovení o zřízení Rady ministrů zahraničí, o kontrolním systému, o reparacích či o polské západní hranici. Také schválení odsunu německého obyvatelstva z Polska, Maďarska a Československa může mít právní význam. Proti mezinárodní závaznosti hovoří hlavně pozdější okolnosti. Smlouvy nikdy nebyly ratifikovány národními parlamenty zúčastněných států. Stejně jako Tomuschat také zdůrazňuje nemožnost vázat dohodou stát, který se dohody neúčastní. A protože Německo se dohody neúčastnilo ani k ní později nepřistoupilo, není Spolková republika smlouvou vázána. Ovšem uznává, že tento německý názor nebyl ostatními velmocemi sdílen.¹⁰⁹

Česká strana se proti tomuto ohradila a trvala na platnosti dohody z Postupimi. V tomto duchu se opět vyjádřili také signatáři Postupimské dohody. Spojení státy

106 Christian Tomuschat, *Die Vertreibung der Sudetendeutschen*.

107 Hans Monath, „Jetzt ist Kohl gefragt, Bündnisgrüne legen Gutachten zum Vermögen der Sudetendeutschen vor“, *Die Tageszeitung*, 21. prosince 1995.

108 Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997 (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997), 68.

109 Ulrich Fastenrath, „Wen bindet das Potsdamer Abkommen?“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 20. března 1996.

americké uvedly: „Rozhodnutí přijatá v Postupimi vládami USA, Velké Británie a tehdejšího SSSR v červenci a srpnu 1945 se platně opírala o mezinárodní právo. Závěry konference byly od té doby mnohokrát potvrzeny v různých multilaterálních i bilaterálních souvislostech. (...) Závěry Postupimské konference jsou historickým faktem a USA nepochybují o tom, že žádný stát si nepřeje jejich zpochybnění.“¹¹⁰

4.4 Česko – německá deklarace

Nakonec byla i tato překážka překonána a deklarace byla 21. ledna podepsána zástupci vlád Václavem Klausem a Josefem Zieliencem a Helmutem Kohlem a Klausem Kinkelem.

V deklaraci německá strana přiznává odpovědnost Německa za jeho roli v historickém vývoji, podíl na rozbití Československa a vyjadřuje lítost nad oběťmi nacionálněsocialistického režimu. Česká strana lituje poválečného vyhánění a zejména excesů, které se v té době udály. V článku IV je potom vyjádřena „konečná čára“: „Obě strany se shodují v tom, že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucnosti. Právě proto, že si zůstávají vědomy tragických kapitol svých dějin, jsou rozhodnuty nadále dávat při utváření svých vztahů přednost dorozumění a vzájemné shodě, přičemž každá strana zůstává vázána svým právním řádem a respektuje, že druhá strana má jiný právní názor. Obě strany proto prohlašují, že nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.“¹¹¹

Václav Kural ale varoval před přílišným nadšením ze smlouvy. Podle něj je nutné být obezřetný. Zvláště to platí u pasáže, že každá strana má svůj právní názor. To se týká například pasáže bodu III, kde je v německém překladu použito slovo Unrecht, což znamená bezpráví či křivdu. Kancléř Kohl tento výklad použil při hlasování o ratifikaci ve Spolkovém sněmu, kdy řekl, že česká strana poprvé označuje vyhnání za bezpráví. Což není pravda.¹¹²

Neméně závažné je to, že je možný dvojitý význam i ve výkladu Postupimské dohody. Přestože německá strana nepovažuje dohodu za závaznou, pravděpodobně se již nebude snažit ji zpochybnit, také s ohledem na její znovupotvrzení signatáři.

110 Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997 (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997), 44.

111 Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji. <http://www.psp.cz/eknih/1996ps/usneseni/u0221.htm> (ověřeno 15.5.2013).

112 Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, 23.

S deklarací samozřejmě nesouhlasilo SKS. A opět vyjádřilo své požadavky v nezměněné podobě. Ještě před popisem deklarace se totiž snažilo přesvědčit politiky, aby do dokumentu prosadili jejich požadavky, ale nebyli úspěšní. Jejich nesouhlas pak byl jen důsledkem tohoto neúspěchu.

Deklaraci i na české straně provázely mohutné parlamentní debaty. Proti byla komunistická strana a také někteří zástupci levice. Stejně tak česká veřejnost nebyla přesvědčena o jejím významu, jen 35% Čechů věřilo, že by deklarace mohla přispět ke zlepšení česko-německých vztahů.¹¹³

Sudetoněmecké krajanské sdružení poté zaměřilo svou pozornost na boj proti dekretům prezidenta republiky z let 1940-1945, tzv. Benešovým dekretům. Jejich zrušením SKS podmiňovalo vstup České republiky do Evropské Unie. Po změně vládnoucí garnitury v Německu v roce 1998 ale SKS přišlo o svůj vliv na německou politickou scénu a postupně se stalo okrajovou zájmovou skupinou.

113 Mladá Fronta Dnes 21.ledna 1997. Citováno podle Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5. (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.

Závěr

V úvodu práce jsem si vytyčila dva hlavní cíle práce. Prvním bylo zmapovat diskuzi o právní závaznosti Postupimské dohody. Diskuze o závaznosti Postupimské dohody se vyvíjela s ohledem na mezinárodní situaci. Členové Institutu mezinárodního práva většinou Postupimské dohodě nepřiznávají statut mezinárodní smlouvy, považují Postupimskou dohodu více za politický akt. Zároveň ale dodávají, že může státy zavazovat, pokud jsou státy ochotny na sebe tento závazek vzít. Podobný názor zastávají čeští teoretici, kteří používají například výraz „Džentlemanské dohody“. Je také zdůrazňováno, že Postupimská dohoda získávala právní důležitost s postupem času, protože původně se počítalo s řádným uzavřením mírových smluv, na což sama Postupimská dohoda odkazuje.

Druhým důležitým faktem při posuzování právní závaznosti dohody je otázka Německa, jako smluvní strany této dohody. Spojenci často zastávali fakt, že smlouva byla podepsána Německem v jejich zastoupení, protože v té době drželi nejvyšší moc v Německu. Z hlediska teorie mezinárodního práva ale Německo, ačkoliv přišlo o jeden z atributů státu, fungující státní moc, neztratilo svoji mezinárodně právní subjektivitu, proto se ani skrze Spojence nemohlo stát smluvní stranou, a proto pro Německo z dohody nevyplývají žádné povinnosti. Na druhé straně je nutno dodat, že toto je jen mezinárodněprávní teorie a skutečný historický vývoj je často odlišný.

Druhým důležitým zaměřením byla role dohody ve vztazích mezi Spolkovou republikou Německo a Československem, respektive Českou republikou. Potvrdilo se, že hlavní spory probíhaly o článek XIII Postupimské dohody, kterým bylo rozhodnuto o transferu německého obyvatelstva z československého území, a na ně navázané konfiskační dekrety. Svou roli ve vztazích hrálo také Sudetoněmecké krajanské sdružení, které se snažilo dosáhnout restituce či alespoň kompenzace pro svoje členy. Jejich právní teze, podpořeny například prací Felixe Ermacory, byly v ostrém protikladu k českým právním názorům, tak jak se potvrdily například v rozhodnutí Ústavního soudu. Německo vždy právní závaznost Postupimské dohody zpochybňovalo, dominujícím českým názorem bylo, že „Československo splnilo poctivě závazek přesídlení německého obyvatelstva v souladu s ustanoveními XIII. části Postupimské dohody, a nenese proto žádnou mezinárodně právní odpovědnost...“¹¹⁴ Čeští i němečtí političtí reprezentanti se, navzdory těmto právním sporům, snažili především o politiku

¹¹⁴Miloslav Potočný, „K otázce „vyhnání“ tzv. Sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), 182.

pragmatickou, což dokazuje uzavření Česko-německé smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci a také následně Česko-německá deklarace.

Postupimská dohoda a na ní navázané československé zákonodárství, se i po této deklaraci ještě několikrát stalo předmětem mezinárodněprávních diskuzí. Například při jednání o vstupu České republiky do Evropské Unie byla Jochenem Froweinem vypracována analýzy, zda je český právní řád v souladu s předpisy Evropské Unie.

Postupimská dohoda formovala poválečný stav Evropy, ale je těžké říct, zda to bylo na mezinárodněprávním základě. Mezi mezinárodní smlouvy dosud zařazena nebyla, většinou je označována jako *res interior alios acta*. Ačkoliv tedy na závaznost Postupimské dohody neexistuje jednoznačná odpověď, praxi nám určila historie.

Summary

The thesis tells about a document that settled the face of the Central Europe after the World War II. The thesis is divided into two main parts. The first one deals with the legal base of the Postdam treaty. Especially, if it could be considered a valid international contract and if other obligations for Germany might arise from it or not.

The other part discusses the influence of the Potsdam treaty on formation of relations among Germany and Czechoslovakia, respectively the Czech Republic. In relation to Czechoslovakia the most interesting is Article XIII, which describes a proper expulsion of inhabitants of German nationality.

The situation of Czechoslovakia was difficult. Germans from Czechoslovakia established Sudeten German Homeland Association (SGHA) in Germany which started to claim various requirements to Czechoslovakia after the reunification. Their legal theories, for example, supported the work of Felix Ermacory, were in stark contrast to the Czech legal opinions. SGHA at least partly gained the political support as well. Even though an agreement about Good Neighbourhood and Friendly Cooperation between Czechoslovakia and Germany was signed, a distrust in relations continued. The situation was improved five years later after signature of this agreement when political representations of both countries agreed on Czech-German declaration.

Potsdam treaty formalized post-war situation in Europe, but it is difficult to say whether it was the international legal basis. The Potsdam treaty certainly had an impact on relations between Czechoslovakia, later the Czech Republic.

Bibliografie

Knihy

1. Čestmír Čepelka a Pavel Šturma, *Mezinárodní právo veřejné. 1. vyd.* (Praha: Eurolex Bohemia, 2003). 761 s.
2. Čestmír Čepelka, Pavel Šturma a Veronika Bílková, *Kodifikace a rozvoj mezinárodního práva: kodifikace mezinárodního práva, právo mezinárodních smluv, právo mezinárodní odpovědnosti* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008). 159 s.
3. Kai Dieckmann a Ralf Georg Reuth, *Helmut Kohl – chtěl jsem sjednocení Německa* (Praha: Karolinum, 1997). 334 s.
4. Felix Ermacora, *Die sudetendeutschen Fragen: Rechtsgutachten: Mit dem Text des Vertrages zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Tschechischen und Slowakischen Föderativen Republik über gute Nachbarschaft und freundschaftliche.* (München: Langen Müller, 1992). 284 s.
5. Fritz Faust, *Das Potsdamer Abkommen und seine Völkerrechtliche Bedeutung* (Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1964), s. 262.
6. Jochen A. Frowein, „Potsdam Conference (1945)“, in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law*. (Oxford Public International Law: 2013) Dostupné online <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL> (staženo 31. března 2014).
7. Eva Hahnová, *Sudetoněmecký problém: obtížné loučení s minulostí* (Ústí nad Labem: Albis International, Ústí nad Labem, 1999). 377 s.
8. Václav Handl, Jan Hon, Otto Pick et al., *Vztahy SRN ke státům střední Evropy* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). 284 s.
9. Alfons Klafkowski, *The potsdam agreement* (Warszawa: Państw. Wydaw. Naukowe, 1963) 340 s.
10. Karl-Rudolf Korte a Werner Weidenfeld, eds., *Handbuch zur deutschen Einheit* (Frankfurt am Main, Campus: 1993) 799 s.
11. Václav Kural, „Sudetoněmecké krajanské sdružení v SRN 1989 – 1996“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* ed Václav Kural (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 7-26.
12. Václav Kural, „Hlavní organizace sudetoněmeckých vysídlenců v SRN 1945 – 1989“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), s. 23-53.

13. Hans Georg Lehmann, *Deutschland Chronik 1945 bis 2000* (Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 2000). 644 s.
14. Jiří Malenovský, *Mezinárodní právo veřejné: obecná část. 3. opr. a dopl. vyd.* (Brno: Masarykova univerzita, 2002). 249 s.
15. Vladimír Mikule, „Dekrety prezidenta republiky po padesáti letech“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), s. 189-202.
16. Dagmar Moravcová, Jan Kreidl a Běla Plechanovová, *Evropská politika sjednoceného Německa 1990-1999* (Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 2000). 182 s.
17. Dietrich Murswiek et al., *Die Vereinigung Deutschlands: Aspekte innen-, aussen- und wirtschaftspolitischer Beziehungen und Bindungen* (Berlin: Gebr. Mann, 1992). 203 s.
18. Helmut M. Müller, Karl-Friedrich Krieger a Hanna Vollrath, *Dějiny Německa*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999). 603 s.
19. Vladimír Outrata, *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky. 2. vyd.* (Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963). 564 s.
20. Jan Pauer, „Obtíže česko-německé politiky vztahující se ke společné minulosti“, in *Je již český právní řád v souladu s právem EU?: kolokvium Praha 3.5.* (Praha: [s.n.], 2002), s. 47-61.
21. Václav Pavlíček a Radovan Suchánek, „O některých otázkách majetkových nároků v česko-německých vztazích“, in *Krajanské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce Část II.* ed Václav Kural (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1998). s. 75-128.
22. Miloslav Potočný, „K otázce „vyhnání“ tzv. Sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem“, in *Studie o sudetoněmecké otázce*, eds. Václav Kural et al. (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996), s. 180-188.
23. Samuel Salzborn, *Heimatrecht und Volkstumkampf: aussenpolitische Konzepte der Vertriebenenverbände und ihre praktische Umsetzung* (Hannover: Offizin, 2001). 304 s.
24. Ignaz Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné* (Praha: ASPI, 2006). 417 s.

25. Christian Tomuschat, *Die Vertreibung der Sudetendeutschen. Zur Frage des Bestehens von Rechtsansprüchen nach Völkerrecht und deutschem Recht.* (Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht: 1996) Dostupné online http://www.zaoerv.de/56_1996/56_1996_1_2_a_1_69.pdf (ověřeno 15. 5. 2014).
26. Katarina Weilert, „Germany, Legaly Status after World War II“, in *Max Planck Encyclopedia of Public International Law.* (Oxford Public International Law: 2013) Dostupné online <http://opil.ouplaw.com/home/EPIL> (staženo 31. března 2014).
27. Michael Wolffsohn, *Keine Angst vor Deutschland* (Erlange: Straube, 1990). 240 s.
28. Alfred de Zayas, *Nemesis at Potsdam: The Anglo-american and the Expulsion of the Germans, Background, Execution, Consequences* (London: Routledge and Kegan Paul: 197). 268 s.
29. *Komu sluší omluva. Češi a sudetští Němci. (Dokumenty, fakta, svědectví)*(Praha, Erika: 1992). 227 s.
30. *Právní aspekty odsunu sudetských Němců: sborník* (Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1995). 84 s.
31. *Česko-německé vztahy po pádu železné opony: dokumentace k česko-německým vztahům 1989-1997* (Praha: Rada pro mezinárodní vztahy, 1997). 72 s.

Odborné časopisy

1. Pavel Winkler, „Majetkoprávní otázky ve vztahu ke Spolkové republice Německo“, *Právník: teoretický časopis pro otázky státu a práva* 135, č. 1 (leden 1996), s. 32-46.
2. Jaroslav Kučera, „Stíny minulosti, Češi, Postupim a sudetoněmecká otázka“, *Dějiny a současnost*, č. 5 (2005), dostupné online <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2005/5/stiny-minulosti/> (ověřeno 15. 5. 2014).
3. Eva Hahnová a Hans Henning Hahn, „(Ne)patřičné poznámky k jednomu německému bestselleru: Alfred de Zayas o vyhnání Němců“, *Soudobé dějiny XVII*, č. 1-2 (2010), s. 159-172.

Noviny či společenské časopisy

1. Josef Mrázek, „K právní závaznosti Postupimské dohody“, *Hospodářské noviny*, 6.března 1996.
2. Rudolf Hilf, Jaromír Boháč a Frank Boldt, „Na mír moc času nezbyvá“, *Respekt*, 12. října 1992.
3. Ulrich Fastenrath, „Wen bindet das Potsdamer Abkommen?“ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 20. března 1996.
4. Hans Monath, „Jetzt ist Kohl gefragt, Bündnisgrüne legen Gutachten zum Vermögen der Sudetendeutschen vor“, *Die Tageszeitung*, 21. prosince 1995.

Smlouvy a další právní dokumenty

1. Smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo a dobrém sousedství a přátelské spolupráci, zákon č. 521/1992 Sb.
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jspidBiblio=40295&fulltext=&nr=521~2F1992&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 15.5.2014).
2. Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji.
<http://www.psp.cz/eknih/1996ps/usneseni/u0221.htm> (ověřeno 15.5.2014).
3. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
<http://www.conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.aspNT=005&CM=8&DF=09/05/2012&CL=ENG> (ověřeno 15.5.2014).

Právní dokumenty

1. Vyhláška Vyhláška ministra vnitra ze dne 27. července 1945 o platnosti ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. srpna 1944, č. 11 Úř. Věst. Čsl., o obnovení právního pořádku, Publikována pod číslem 30/1945 Sb.
<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakonPar.jspidBiblio=11788&fulltext=30~2F1945&nr=&part=&name=&rpp=15#local-content> (ověřeno 14. 5. 2014).
2. Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.
<http://www.psp.cz/docs/laws/dek/1081945.html> (ověřeno 15. 5. 2014).
3. Nález Ústavního soudu z 8. března 1995, sp. zn. Pl. ÚS 14/94 ve věci návrhu R.D. Na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci

nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy, ve znění pozdějších předpisů (nález byl vyhlášen pod č. 55/1995 Sb.).

Website

1. Charta nemeckych vyhnanců. Bund der Vertriebenen.
<http://www.bund-der-vertriebenen.de/derbdv/charta-cs.php3> (ověřeno 15. 5. 2014).
2. Ziele der Sudetendeutschen gemäß Satzung der Sudetendeutsche Landsmannschaft.
http://www.sudeten.de/cms/?Die_Sudetendeutsche_Landsmannschaft:Ziele (ověřeno 15. 5. 2014).
3. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1215.
http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1215_00.htm (ověřeno 15.5.2014).
4. Federální shromáždění České a Slovenské Federativní republiky 1990 – 1992, Parlamentní tisk č. 1373. Důvodová zpráva.
http://www.psp.cz/eknih/1990fs/tisky/t1373_01.htm (ověřeno 15.5.2014).
5. Plenarprotokoll 644. Stenographischer Bericht 644. Sitzung. 26. června 1992. (staženo ze stránek www.bundestag.de 15.12.2012).
6. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. 8. Schůze, 21. dubna 1993.
7. <http://www.psp.cz/eknih/1993ps/stenprot/008schuz/s008019.htm#r9> (ověřeno 15.5.2014).